

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
КАТЕДРА „ПРЕСЖУРНАЛИСТИКА И КНИГОИЗДАВАНЕ“

Ирина Владимирова Николова-Гъркова

**ТРАНСФОРМАЦИИ И ВЗАИМНИ ВЛИЯНИЯ НА ПОЛИТИЧЕСКИЯ И
МЕДИЙНИЯ ДИСКУРС В БЪЛГАРИЯ**

Тоталитарни и посттоталитарни речеви практики

АВТОРЕФЕРАТ

На дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор“
по научната специалност 3.5 Обществени комуникации и информационни науки
(Журналистика-Редактиране)

Научен ръководител:
проф. д-р Ефрем Ефремов

София

2023

Дисертационният труд съдържа 238 страници, от които 6 страници библиография. Текстът е структуриран в Увод, четири глави и Заключение. Библиографията обхваща 103 заглавия. Дисертационният труд е одобрен на вътрешна защита от научно звено, формирано от хабилитирани специалисти от катедра „Пресжурналистика и книгоиздаване“. Материалите по защитата са на разположение в администрацията на катедра „Пресжурналистика и книгоиздаване“, Факултет по журналистика и масова комуникация, ул. „Московска“ No 49, София

СЪДЪРЖАНИЕ НА АВТОРЕФЕРАТА

Съдържание на дисертационния труд	5
УВОД	10
Актуалност на темата.....	10
Обект на изследване.....	11
Предмет на изследване.....	14
Изследователски хипотези и цели.....	15
Изследователски задачи.....	16
Методи на изследване.....	17
I. ДЕПОЛИТИЗИРАНЕ НА МЕДИЙНИЯ И ПОЛИТИЧЕСКИЯ ДИСКУРС	20
1.1. Медиите в тоталитарната държава.....	20
1.2. Медиите и преходът към демокрация.....	23
1.3. Нова визия, език и съдържание на пресата.....	25
1.4. Езикови иновации	27
1.5. Таблоид и таблоидизиране.....	28
1.6. Деполитизиране на политическия дискурс.....	34
1.7. Етика, отговорност, репутация в журналистиката и в политиката	37
II. ПОЛИТИЧЕСКИ ЗАЕМКИ В МЕДИЙНИЯ РЕЧНИК	38
2.1. Навлизането на теми и лексика от политическия дискурс в медийния (1980-1981 г.)	39
2.2. Навлизането на теми и лексика от политическия дискурс в медийния (1990-1991 г.)	40
2.3. Навлизането на теми и лексика от политическия дискурс в медийния (2000-2001 г.)	40

2.4. Навлизането на теми и лексика от политическия дискурс в медийния (2010-2011 г.)	41
2.5. Навлизането на теми и лексика от политическия дискурс в медийния (2021-2022 г.)	42
2.6. Обобщение и изводи.....	43
III. ТАБЛОИДИЗИРАНЕ НА ПОЛИТИЧЕСКИЯ ДИСКУРС	45
3.1. Демократизиране на държавата и на парламентарния изказ (1990-1991 г.)	45
3.2. Парламентарни изяви на крайната разговорност (2000-2001 г.).....	46
3.3. Парламентарно словотворчество и посочване на врага (2010-2011 г.)	47
3.4. Признания за всеобща криза и реторика на протеста (2020-2021 г.).....	48
3.5. Обобщение и изводи	51
IV. МЕДИЙНИ СВИДЕТЕЛСТВА ЗА ВЗАИМООТНОШЕНИЯТА ЖУРНАЛИСТИКА-ВЛАСТ	52
4.1. Журналистика за доверието на управляващите (1980-1981 г.).....	53
4.2. Журналистика за доверието на читателя (1990-1991 г.).....	53
4.3. Критики към властта, която предпочита журналистиката от 80-те (2000-2001 г.).....	54
4.4. Тестове за интегритета на журналисти и парламентаристи (2010-2011 г.).....	55
4.5. Политиката - водеща тема. Медийната свобода - на 12 място (2021-2022 г.).....	58
4.6. Обобщение и изводи.....	60
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	62
СПРАВКА ЗА ОСНОВНИТЕ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	67

СПИСЪК С НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА.....	69
ИЗПОЛЗВАНА В АВТОРЕФЕРАТА ЛИТЕРАТУРА.....	70

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

УВОД	12
Актуалност на темата	12
Обект на изследване	13
Предмет на изследване	17
Изследователски хипотези и цели.....	18
Изследователски задачи.....	19
Методи на изследване.....	21
I. ДЕПОЛИТИЗИРАНЕ НА МЕДИЙНИЯ И ПОЛИТИЧЕСКИЯ ДИСКУРС.....	24
1.1. Медиите в тоталитарната държава.....	24
1.1.1. Журналистика и господстваща идеология.....	25
1.1.2. Медийна пропаганда и репресия.....	26
1.1.3. Езикови клишета и манипулация.....	28
1.2. Медиите и преходът към демокрация.....	29
1.2.1. Конституционно закрепена свобода на словото.....	29
1.2.2. Допустими граници на свободата на словото.....	30
1.2.3. Аспекти на медийната регулация.....	31
1.3. Нова визия, език и съдържание на пресата.....	32
1.3.1. Промяна на печатната матрица.....	32
1.3.2. Актуализирани синтаксис, речник и стилистика.....	33
1.4. Езикови иновации	34
1.5. Таблоид и таблоидизиране.....	37
1.5.1. Поява на таблоида.....	37
1.5.2. Таблоидизиране.....	40
1.5.3. Основни таблоидни характеристики.....	42
1.5.3.1. Ефектна графическа визия.....	42

1.5.3.2. Тематична незадълбоченост и неинтерпретативност	42
1.5.3.3. Персонализирането като знак за идеен дефицит.....	44
1.5.3.4. Колоквиализация на журналистическия език.....	45
1.5.3.5. Употреба на политически некоректен език	46
1.6. Деполитизиране на политическия дискурс.....	46
1.6.1. Загуба на идентичност и популистични тенденции.....	46
1.6.2. Развлечението и политическата комуникация. Политеймънт	48
1.6.3. Копиране на медийни стратегии.....	49
1.7. Етика, отговорност, репутация в журналистиката и в политиката.....	51
1.7.1. Нарушаване на етичните правила.....	51
1.7.2. Репутацията като ключово понятие	52
II. ПОЛИТИЧЕСКИ ЗАЕМКИ В МЕДИЙНИЯ РЕЧНИК	
.....	54
2.1. Навлизането на теми и лексика от политическия дискурс в медийния	
(1980-1981 г.)	55
2.1.1. Темите и изказът в пленарната зала: грижа за човека, ускорени темпове на развитие и нови хоризонти	55
2.1.2. „Усъвършенствуване” - от политическия към медийния дискурс.....	59
2.1.3. За първоизточниците на езиковата мода от 1980-1981 г.....	61
2.1.4. Медийни проекции на политическите теми и изказ	62
2.2 Навлизането на теми и лексика от политическия дискурс в медийния	
(1990-1991 г.)	67
2.2.1. Темите и изказът в пленарната зала: национално съгласие, честни избори и изход от кризата.....	67
2.2.2 Медийни проекции на политическите теми и изказ	68
2.3. Навлизането на теми и лексика от политическия дискурс в медийния	
(2000-2001 г.)	71
2.3.1. Темите и изказът в пленарната зала: национален интерес, политическа воля, приоритети.....	71

2.3.2 Медийни проекции на политическите теми и изказ.....	73
2.4. Навлизането на теми и лексика от политическия дискурс в медийния (2010-2011 г.)	75
2.4.1. Темите и изказът в пленарната зала: подслушване и следене, полицейска държава.....	75
2.4.2 Медийни проекции на политическите теми и изказ	77
2.5. Навлизането на теми и лексика от политическия дискурс в медийния (2021-2022 г.)	79
2.5.1. Темите и изказът в пленарната зала: криза, мутри, протести.....	79
2.5.2. „Изчегъртване” - от политическия към медийния дискурс	81
2.5.3. За първоизточниците на езиковата мода 2020-2021 г.....	85
2.5.4. Медийни проекции на политическите теми и изказ.....	86
2.6. Обобщение и изводи.....	91
III. ТАБЛОИДИЗИРАНЕ НА ПОЛИТИЧЕСКИЯ ДИСКУРС	
.....	93
3.1. Демократизиране на държавата и на парламентарния изказ (1990-1991 г.)	94
3.1.1. Държавността като лайтмотив в работата на Великото народно събрание.....	94
3.1.2. В изказа на депутатите - нови стилистични регистри и наследени клишета.....	95
3.1.3. Лексикалните опозиции като изява на двуполюсния политически модел.....	97
Таблица 1: Характеристика на парламентарната реч (1990-1991).....	98
3.2. Парламентарни изяви на крайната разговорност (2000-2001 г.).....	102
3.2.1. Вътрешни кризи и евроинтеграция в дневния ред.....	102
3.2.2. Изяви на неформалния тон и език в парламента.....	103
3.2.4. Персонализиране и език на враждебност в политическия дебат.....	104
Таблица 2: Характеристика на парламентарната реч (2000-2001).....	105

3.3. Парламентарно словотворчество и посочване на врага	
(2010-2011 г.).....	108
3.3.1. Дебат под знака на извънредността.....	108
3.3.2. Словесни двубои и нови думи.....	109
3.3.3. Персоналното посочване на враг.....	109
3.3.4. Призиви за коректен език и ръкопляскания за обидите.....	109
Таблица 3: Характеристика на парламентарната реч	
(2010-2011).....	111
3.4. Признания за всеобща криза и реторика на протеста (2020-2021 г.).....	117
3.4.1. Под натиска на политическата и конституционна криза.....	117
3.4.2. Завръщането на „борческата” лексика. Реторика на протеста и реторика на войната	118
3.4.3. Злепоставяне чрез прякори и липса на аргументи	120
3.4.4. Лексикалните опозиции на новия двуполюсен модел: промяна срещу статукво.....	121
3.4.5. Патриотарска реторика на законодателната трибуна.....	123
Таблица 4: Характеристика на парламентарната реч (2020-2021).....	123
3.5. Обобщение и изводи	131
IV. МЕДИЙНИ СВИДЕТЕЛСТВА ЗА ВЗАИМООТНОШЕНИЯТА	
ЖУРНАЛИСТИКА-ВЛАСТ	135
4.1. Журналистика за доверието на управляващите (1980-1981 г.).....	136
4.1.1. Пропаганда на постиженията на НРБ.....	137
4.1.2. Отсъствие на критики към властта.....	139
4.2. Журналистика за доверието на читателя (1990-1991 г.).....	139
4.2.1. Нов прочит и нов език за парламентарните новини	139
4.2.2. Кулоарни вести и портретиране на политици.....	140
4.2.3. Преса със самочувствие на независим коректив	141
4.3. Критики към властта, която предпочита журналистиката от 80-те	
(2000-2001 г.).....	142

4.3.1. Законодателно преследване на журналисти	142
4.3.2. Ограничаване на журналистическия достъп.....	143
4.3.3. Регулация и натиск върху обществените медии БНТ и БНР.....	146
4.3.4. Интерес към депутатския стайлинг и интриги.....	148
4.3.5. Превес на криминалните новини	149
4.4. Тестове за интегритета на журналисти и парламентаристи	
(2010-2011 г.).....	150
4.4.1. Случаят „Верту” - недопустим експеримент или недопустими привилегии.....	151
4.4.2. Критики към работата и морала на депутатите.....	153
4.4.3. Семейното назоваване на политици.....	155
4.4.4. Журналисти коментират журналисти	156
4.4.4.1. Защита за „свалени” от тв екрана.....	156
4.4.4.2. Порицаване на удобни за властта	157
4.4.5. Декларирана редакционна независимост.....	158
4.5. Политиката - водеща тема. Медийната свобода - на 112 място	
(2021-2022 г.).....	160
4.5.1. Подмяна на законодателната дейност с лобизъм и забрани.....	160
4.5.2. Медийни критики към „партиите на промяната”	162
4.5.3. Прякорите на политици като знак за симпатия или санкция.....	165
4.5.4. Журналисти като „проводник” и „жертва” на цензура.....	167
4.5.5. Полицейско насилие срещу журналист.....	170
4.5.6. Критичен доклад за медийната свобода	171
4.5.7. Казусът с в. „Труд” - защита на държавния интерес или репресия.....	172
Таблица 5: Медийни свидетелства за взаимоотношенията на медийния и политическия дискурс.....	175
4.6. Обобщение и изводи.....	210
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	212
БЕЛЕЖКИ И БИБЛИОГРАФИЯ.....	219
КОРПУС ИЗСЛЕДВАНИ ТЕКСТОВЕ.....	228

СПРАВКА ЗА ОСНОВНИТЕ ПРИНОСИ	236
ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	238

УВОД

Актуалност на темата

Изследването на трансформациите и взаимните влияния на медийния и политическия дискурс в България за 40-годишен период, обхващащ тоталитарните и посттоталитарни речеви практики, проследява и представя анализ на основните промени и тенденции в публичния диалог в страната. Политическата класа и журналистиката формират и направляват най-съществената част, ядрото на обществената комуникация. Това е предпоставка за актуалността на темата. Допълнителна значимост добавя динамиката в политическите и обществени взаимоотношения през последните обхванати в настоящото изследване години (2020-2021). Периодът е белязан от поредица застъпващи се кризи, които провокират промени в обществените нагласи и поведение. Това предполага необходимост от задълбочени специализирани изследвания, особено що се отнася до интензивните трансформации в политическото пространство, обратите в парламентарното представителство и медийните рефлексии на тези процеси. Анализирането им все още е предизвикателство, основно поради недостатъчната историческа отдалеченост. Същевременно, съпоставянето на най-актуалните характеристики на политическия и медийния дискурс с техни черти от други исторически периоди, също кризисни за обществото, допринася за обективност и задълбоченост на проучването, за по-голяма представителност на резултатите и за практическа приложимост на изводите от анализа. Специфичен елемент към актуалността на темата привнася продължаваща поредица свидетелства за обвързаности или за конфликтни ситуации, белязали взаимоотношенията на медийния и политическия дискурс.

Както подсказва и заглавието на темата, в изследването не е вложена амбицията да бъдат обхванати всички възможни влияния и трансформации. Вниманието е

насочено към тематичните и езикови характеристики на двата дискурса и към медийно представени свидетелства за характера на взаимодействието им.

Като лична мотивация и източници на увереност за необходимостта от задълбочени изследвания върху трансформациите и взаимните влияния на двата водещи дискурса в публичната комуникация следва да бъдат отбелязани пространните лични наблюдения и професионалният опит на автора в сферите на пресжурналистиката, институционалните връзки с обществеността, политическата комуникация. Придобитите детайлни познания за комуникационните намерения, комуникационното поведение и комуникационните резултати при медиите и политическата класа е предпоставка за по-пълноценното разбиране на многопосочните процеси в публичната информационна среда. Филологическото образование на автора мотивира интереса към езиковите явления и трансформации, а юридическата подготовка формира разбирането за институционалност и държавност, през чиято призма са разгледани като деструктивни фактори за публичната сфера и за общественото развитие явления като персонализирането, битовизирането, крайното селебритизиране в системата на държавното управление. Настоящото изследване предлага обобщена и анализирана информация за комуникационните специфики на медиите и политическата класа и за основни аспекти на взаимоотношенията между журналистите и овластените политици. Подходът двата дискурса - политически и медиен, да бъдат разгледани синхронно и в процеса на взаимодействията им, цели да бъде избегнато тяхното съпоставяне като свързани комуникационни области и явления, но изследвани поотделно от езиковедска, политологична, социологическа гледна точка. Разглеждането им като основно съдържание на публичната комуникация изисква паралелно проследяване, разположено и периодизирано в убедителни по продължителност темпорални граници.

Обект на изследване

Обект на изследването са публичната и политическата комуникация в България.

Публичната комуникация е представена чрез доминиращата роля на политическия и медийния дискурс, които задават посоката и тона в цялостната комуникационна среда и са едновременно фактор и маркер за нейното качество.

Изследването се реализира на базата на парламентарни стенограми и публикации в пет национални всекидневника в периода от 1980 до края на 2021 г. Стенограмите са от 63 заседания на 12 състава на Народното събрание (вкл. 7-ото Велико народно събрание). Следва да бъде посочено, че по-големият обем на разгледаните текстове от 2021 г. е с оглед да бъде обхваната работата и на четирите действащи състава на парламента за посочената календарна година.

Изследването се реализира и на базата на създаден корпус след селекция на примери от национални ежедневници. Обхванато е съдържанието на 140 публикации в пет национални ежедневника - „Работническо дело” (от 1980 и 1981 г.), „Земеделско знаме” (от 1980 и 1981 г.), „Труд” (от 1980, 1981, 1990, 1991, 2000, 2001, 2010, 2011, 2020 и 2021 г.), „24 часа” (от 1991, 2000, 2001, 2010, 2011, 2020 и 2021 г.), „Сега” (от 2000 и 2001 г. 2010, 2011, 2020 и 2021 г.)

Защо е изследвана именно речта на народните представители и защо са предпочетени изказванията от парламентарната трибуна?

Парламентарните изказвания са предпочетени като обект на изследване, защото могат да бъдат посочени като най-представителна извадка на официалните политически изяви с оглед авторството и мястото им на произнасяне. В Народното събрание е концентриран партийният елит на страната съгласно държавното устройство и по критериите на представителната демокрация. В парламента са водещите фигури в управляващата партия (коалиция от партии) и основните им идейни опоненти - парламентарната опозиция. Народните представители имат възможността да отправят посланията си от най-видимата и официална политическа трибуна в страната. Пленарната зала е средището за максимално широки и пълноценни политически диалог и дебат, каквито друго обществено или

медийно пространство не би могло да осигури, при това в почти непрекъснат режим.

В съдържателен план – изказванията в парламентарната пленарна зала разкриват същността и дълбочината на идейните платформи, подреждането по приоритети на темите в дневния ред на страната от гледна точка на политическата класа, а не на последно място, разкриват автентичната реч на политиците. Независимо от предварително изготвените декларации, становища и доклади, дебатът предполага и нерядко изисква максимална реактивност, способстваща да бъдат представени действителните реторически възможности на всеки политик. Прякото медийно излъчване на пленарните заседания, съсредоточаването на най-много акредитирани представители на медиите в Народното събрание и откритият достъп до парламентарните стенограми осигуряват изключителна публичност на събитията. Това е възможност за сериозно влияние върху масовата аудитория.

За максимална обективност, изследването е базирано върху речта на водещите политически фигури в полето на едно от най-задължаващите към протоколна и езикова консервативност пространства за изява - пленарната парламентарна зала. Поставени в друга по-неформална среда, например сред свои привърженици в режим на предизборна агитация или в лайфстайл медиен формат (с богата тематична палитра - жилището, храната, облеклото, семейството, здравето и свободното време), политиците обичайно разгръщат многообразие от комуникативни способности и речеви трансформации, чието изследване би могло и да опровергае, но по-скоро би подкрепило и обогатило изводите за задълбочаващо се таблоидизиране на политическата комуникация.

Защо са предпочетени избраните за изследване медии?

За първия период на изследване са избрани вестниците „Работническо дело”(БКП), „Земеделско знаме”(БЗНС), и „Труд”(БПС). В системата на печата по време на тоталитарния режим, която е много строго организирана по двата показателя „теория на разпространение” и „тематична насока”, трите издания са поставени на

първо място като централни общополитически вестници. Тиражите им са планирано високи, особено този на официоза - издание на БКП, който е основна трибуна на политическата пропаганда на режима. След началото на демократичните промени единствено „Труд“ продължава съществуването си. Заедно с него, за следващите четири обхванати от изследването периода са предпочетени вестниците „24 часа“ и „Сега“. И трите издания отговарят на условието да са високотиражни и авторитетни национални ежедневници, които поднасят новини и интерпретативни текстове (анализи, коментари). Определящи характеристики при избора им са тяхната многобройна аудитория, заявената партийна безпристрастност и независимата редакционна политика (вторият критерий практически е неприложим за 80-те години на 20 в. поради отсъствието на свободни от политическо влияние медии). Отчетена е ролята на ежедневниците като медиен инструмент за влияние върху общественото мнение. В този контекст е от значение информацията, че през изследваните периоди след 1990 г. трите вестника отчитат лидерски позиции в тиражите, като хартиените издания са допълнени от активно поддържани и посещавани дигитални платформи.

Предмет на изследването

Предмет на изследване са политическият и медийният дискурс в България преди и след политическата промяна през ноември 1989 година. Изследвани са характеристики на политическия и медийния дискурс, които способстват за регистриране на техни различия и прилики и за обективно дефиниране на основни взаимни влияния. За описание, класифициране и съпоставяне на характеристиките на двата дискурса са използвани тематичното и езиковото поле на тяхната изява.

Изследователският интерес е фокусиран върху езика на парламентарните изказвания и на медийните публикации, чрез които се разкриват техните основни тематични и лексикални характеристики, които от своя страна могат да бъдат съпоставяни за извеждане на прилики и характерни съвпадения.

По отношение на влиянието към езика на печатните медии, предварително селектирани ключови думи и изрази в политически дискурс са търсени като проекции в медийните текстове. Изследвани са новосъздадени или употребени с актуализирано значение словоформи, които от политическия език навлизат в езика на медиите. Вниманието е насочено към преглед на начините на словообразуване, основните етапи на трансформация на новите думи в медийната лексика и установяването им в нея, включително чрез различни контекстни варианти на основното значение. Идентифицирани са примери на нови лексеми, чрез които политическият език привнеса разнообразие в медийния, като някои модерни заемки надживяват преходността на актуалния контекст и се установяват трайно в речника на медиите и обществото.

Изследвани са думи, словоформи и послания от политическата лексика и стилистика, маркиращи принадлежност към по-ниските речеви регистри на таблоида и сензационната преса. Изследвано е - езиково и тематично, съдържанието на медийни публикации, с оглед анализ на езиковите средства и представените теми.

Изследователски хипотези и цели

Изследването има три допълващи се работни хипотези:

Първата хипотеза е, че промените в политическия дискурс се отразяват върху езика, използван от медиите, чрез навлизането на политическите клишета и политическия жаргон в редакционните заглавия и статии. Изследването е насочено към процеса на навлизането на нови думи и на думи с ново значение в езика на медиите, като словотворчеството и езиковата „мода“ произтичат от политическия дискурс. **С цел доказване на първата хипотеза** са проучени трансформацията от политическия към медийния дискурс и начините на словообразуване, което рефлектира в посока създаване на различия и към известно размиване на границите между политическа и медийна лексика.

Втората хипотеза е, че политическият дискурс все по-отчетливо изявява типични за таблоидизирането признаци. Бързият посттоталитарен успех на таблоидния модел, довел до масово таблоидизиране на пресата, увлича в подражателство и политическата комуникация, която следва непрестижната езикова норма и тематичните приоритети, присъщи на определяните като жълта и булевардна преса издания. **С цел доказване на втората хипотеза** са проследени връзката и взаимодействието между промените в медийната среда и речевото поведение на политиците в контекста на сериозни обществени трансформации.

Третата хипотеза е, че обратите в политическия дискурс рефлектират пряко върху състоянието на формалния и неформален диалог между управляващите и действащата журналистика и обобщената картина се съдържа в медийния дискурс. **С цел доказване на третата хипотеза** са систематизирани публикации, които съдържат свидетелства и индикации за политически опити за влияние (регламентирано и нерегламентирано) върху медийното съдържание и поведение, както и публикации с примери за журналистически реакции спрямо разнообразни по своя умисъл и резултати действия на политически и институционални фигури с власт.

За постигане на поставените цели са формулирани няколко **изследователски задачи и съответни обобщени резултати:**

В първата глава са представени основни теории, възгледи и дефиниции, свързани с медиите в тоталитарната държава, държавната цензура, пропагандата и репресията, езиковите клишета и манипулации, конституционно гарантираните комуникационни свободи след демократичните промени в страната, новите концепции при новата преса на прехода, основните таблоидни характеристики и процеса на масово таблоидизиране, основни трансформации на политическия дискурс в посттоталитарния период, медийната регулация и етичните правила в медиите, репутацията като ключово понятие за политическия и медийния дискурс, политическото лидерство.

Във втората глава са представени резултатите от проследяването на най-често използваните от политиците в парламента думи и изрази до присъствието и закрепването на същите словоформи в езика на медиите.

В третата глава са проследени езикови и тематични трансформации в парламентарните речи на водещите политически фигури в периода 1990 г. - 2021 г. Изведени са примерите, съответстващи на основните характеристики на таблоидните печатни издания и на процеса на таблоидизирането, описани в научната теория.

В четвъртата глава взаимоотношенията между медии и политици са систематизирани по периоди и класифицирани (вкл. степенувани) според характера на заявените намерения и постигнатия резултат - възхвала, подкрепа, одобрение, сътрудничество, съвет, критика, закана, заплаха, обида, регулация, контрол, натиск, цензура/автоцензура. Този подход е предпочетен по три причини:

- предоставяне на по-изчерпателна извадка от изследвания информационен ресурс, илюстрираща основните характеристики на взаимоотношенията медии-власт;
- благоприятствана възможност за съпоставяне на характеристиките по периоди;
- визуализиране (чрез количествено натрупване по категории) на различните форми на изява на взаимоотношенията.

Класификацията е представена в Таблица 5 под заглавие „Медийни свидетелства за взаимоотношенията на медийния и политическия дискурс“. Табличното експониране внася яснота при систематизирането и съпоставянето на тенденции по периоди, наред с практическата заслуга към текста - неговата по-голяма прегледност. Изборът да бъде използван количествения подход е продиктуван от възможността и намерението това изследване да бъде основа за следващи, с допълване на нови периоди.

Методи на изследване

За да бъдат представени най-значимите тематични и езикови влияния, на които взаимно са изложени медийния и политическия дискурс, са използвани **методи за**

пряко наблюдение: дискурс анализ и количествен анализ. За нуждите на настоящото изследване дискурс анализът включва количествен анализ на изследвания масив, като е описана честотата на употреба на една лексема в един изследван текст (стенографирано политическо изказване). С помощта на **контент анализ на текстовете и сравнителен метод** са идентифицирани и съпоставени настъпилите промени в езика и посланията на медиите и политиците през различните периоди.

Общият преглед на основните характеристики на политическите изказвания позволява създаването на представителна картина на тематичните и езикови предпочитания на парламентаристите. Общият преглед на медийните проекции на парламентарните теми и изказвания дава ясна представа за степента, в която медиите са зависими, съпричастни или незаинтересовани от обвързване с политическия дискурс и актуалните за него теми, послания, идеологеми и език.

За да бъдат изведени основните белези, с които се характеризират взаимоотношенията между медийния и политическия дискурс през различните времеви декади и в цялостния 40-годишен исторически контекст, е създаден и систематизиран корпус от релевантни медийни публикации. Предпочетеният метод е **контент анализ/дискурсивен анализ**. Приложен е също методът за изследване на конкретни случаи и ситуации - **case study**, за по-голяма илюстративност на изложението и убедителност на тезите.

Прегледът по периоди на медийните публикации и систематизирането на съдържанието по видове взаимоотношения между журналисти и политици създава изчерпателна и обективна картина на видовете влияния и на зависимостите, които застрашават свободата на медиите или изкривяват обективността на публикациите и така нарушават правото на информираност на обществото.

В настоящото изследване е възприето разбирането на Тьон ван Дайк за дискурса като комуникативно събитие или комуникативен акт, обединяващ езикови форми, значения и действия. Приемаме негова позиция, че „манипулация“ е едно от

ключовите понятия на критическия анализ на дискурса, както и че в дискурсивен план манипулацията обикновено включва обичайните форми и формати на идеологическия дискурс, като например подчертаване на нашите добри неща и подчертаване на техните лоши неща.[1] Солидаризираме се с позицията на Тьон ван Дайк, че идеологическата поляризация между „ингрупи“ и „аутгрупи“, която е характеристика на структурата на идеологиите, също може да бъде систематично изучавана на различни равнища на текста и говора, например чрез анализ на това как членовете на „ингрупите“ обикновено подчертават собствените си добри дела и качества и лошите на аутгрупата и смекчават или отричат собствените си лоши дела и добрите на „аутгрупата“.[2] В тази светлина медийният дискурс излиза от границите на текста и отчита специфики на ситуацията и участниците. Политическият дискурс се използва в смисъла на политическа комуникация, на представени чрез езиковото послание и поведение идейни платформи, ценности и внушения и е дефиниран като сложно комуникативно явление, продукт е на социокултурни взаимодействия, негови характерни черти са интересите, целите и стилът на езиковата общност и той не се затваря в рамките на конкретно изказване или събитие. Политическата комуникация разпространява форми и съдържание, чрез които може да провокира вниманието и да манипулира съзнанието на реципиентите. Вземаме предвид твърдението на д-р Страхил Делийски, че „ако политическата комуникация е процесът по символно възпроизводство на политически отношения, а медиите – теренът, на който се конструират смислите и значенията на политическите символи, то политическият дискурс е механизмът, чрез който се генерират, обговарят и договарят символните значения.[3] Приемаме представеното от проф. Тотка Монова разбиране, че политическият дискурс селектира социалните факти по партийна целесъобразност, а не задължително по обществена значимост, придава им партийно-политическа оценка и в зависимост от конкретната комуникативна цел и ги експлоатира с подбрани пропагандни и манипулативни техники.[4] Възприето е и разбирането на същия автор за таблоида като синоним на масовата и популярна преса, като в подсистема е отделена

жълтата, вулгарната, булевардно-сензационна преса.[5] Настоящото изследване следва разбирането за взаимните влияния между политическия и медийния дискурс поради тяхното неизбежно взаимодействие, произтичащо от водещата им роля в публичната и в медийната комуникация. Възприето е заключението на проф. д-р Андреана Евтимова за медийната комуникация като включваща всички участници в медийното пространство.[6] На страниците на включените в изследването ежедневници намират изява както политическото речево поведение и послания, относими към медиите, така и произтичащите от това медийни рефлексии.

I. ДЕПОЛИТИЗИРАНЕ НА МЕДИЙНИЯ И ПОЛИТИЧЕСКИЯ ДИСКУРС

1.1. Медиите в тоталитарната държава

Свободата на изразяване и медийната независимост са сред най-актуалните теми за съвременната българска журналистика и за цялото общество в контекста на осъществяване на пълноценна публична комуникация при условията на правово и демократично устройство и развитие. Това тематично поле провокира задълбочени интердисциплинарни наблюдения и изследвания поради фундаменталното значение на свободата като основна ценност и свободата на словото (изразяването) като основно човешко право. Важен аспект са взаимоотношенията на медиите с властта, при които определящи фактори са законодателното устройство на държавата и ценностните нагласи в обществената среда. През разглежданите в настоящото изследване периоди се наблюдават различни промени в характеристиките на политическия и медийния дискурс, като безспорно основната качествена трансформация е свързана с началото на преходния период от тоталитарна към демократична държава.

Понятието „тоталитаризъм” е концептуализирано от политическия теоретик и философ Хана Аренд на базата на сравнителния анализ на двете исторически познати форми на тоталитаризма: национал-социалистическия на Хитлер и сталинисткия.[7] Сред характерните белези на тоталитарните режими са цензурата

в медиите и ограничаването на свободата на изразяване. Съществуват ограничения на пресата, поради които е възможно публикуване или излъчване само на обща информация от специални журналисти и издания. Обществото е подложено на манипулация чрез вестници, радио, телевизия (в съвременните диктатури – и чрез социалните медии в интернет). В български план тоталитаризмът се разгръща в познатите измерения, присъщи на тази форма на диктатура. Под централизиран контрол попадат целият обществен и дори личният живот на гражданите. Рестрикциите варират от ограничаване на свободата на словото до преследване на политически опоненти, включително на цели общности. Направлявани от комунистическата партия, средствата за масово осведомяване се превръщат в средство за изграждане и възхвала на обществения строй.

Журналистика и господстваща идеология

В недемократично устроената и функционираща държава журналистиката има основна роля в изкуственото създаване на пропагандния образ на елита, като този образ не афишира привилегиите, които централната власт ползва и предоставя. В изследването „Привилегиите в тоталитарната държава” доц. Ива Пушкарлова посочва, че групите, в които властта инвестира доверие, осигуряват обществената опора и легитимност на режима. [8] Главните редактори на средствата за масово осведомяване са включени в категорията на видните активисти на комунистическата партия от средния апарат, които имат достъп до управленски длъжности.

На една от най-афишираните претенции на социалистическата журналистика - за нейния демократичен, масов характер и за стимулирането на широко участие на населението в работата на медиите, обръща внимание в свое изследване д-р Десислава Андреева. Авторът описва обхвата на цензурата, като посочва, че тя владее съдържанието, дневния ред, организацията на журналистическия труд и процесите в цялата медийна система, като разстройва нормалната йерархия на функциите ѝ. [9]

Медийна пропаганда и репресия

Пропагандата и репресията са сред най-характерните функции на медиите в тоталитарното общество и са особен похват, който измества и подменя същинските цели на журналистическия продукт. Пропагандата и репресията произтичат от самата тоталитарна същност на управлението и от необходимостта от търсене на заместители на реалните политически авторитети, отбелязва доц. Мария Дееничина.[10] В самата концепция на тоталитаризма е заложено медиите да функционират не като коректив, а като съучастник на управляващата партийна върхушка в инфилтрирането и фабрикуването на информация. Това отрежда специфичната роля на журналистическото слово не като изявено право на свободна мисъл, а като пропаганда чрез конструиране на паралелна действителност, с похвали към всяко действие на властта, с прикриване на привилегированото битие и репресивните действия на елита. Медийният дискурс се придържа стриктно към установената протоколна публична реч, която е крайно неатрактивна или неискрено високопарна, със сериозен арсенал от заучени словосъчетания. За медиите това е гаранция за комфорт-предпазва ги от проблеми с властта, същевременно ощетява информационно и езиково аудиторията им, без тя да има избор за „диверсификация” на информационните източници. Що се отнася до нагласите на читателите към очакваната информация, част от аудиторията също изгражда защитен рефлекс още в предкомуникационната фаза (по теорията на Малецке, 1994) и приоритетно обръща внимание на информацията, които очаква да се покрият със собствените ѝ представи и мнение. В установена от десетилетия среда на държавен контрол, масовата публика удобно би избягвала „познавателното разногласие”. [11]

Езикови клишета и манипулация

Проблемите в стилистиката, които лишават журналиста от най-силното му и важно оръжие - езика, са задълбочено изследвани от автора на термина „журналистическо редактиране” проф. Стефан Брезински.[12] Своеобразна диагноза на

журналистическата стилистика от тоталитарния период поставя акад. Михаил Виденов с определението за „строга официалност, приповдигнатост и готови клишета”. [13] Шаблоните и клишетата са описани от него като „преграда между личността и обществото: говорещият човек изстрелва заучените реплики, но те не отразяват непосредствените му мисли и чувства”.

В помощ на задачата за по-успешно манипулиране на общественото мнение медиите експлоатират широко клишето и стереотипа, който предлага готови и опростени представи за действителността. Така се постига реализиране на идеята за „скалъпването на съгласие”, или манипулиране на обществото така, че да приема плановете на елита, ако следваме определението на Уолтър Липман, наричан често „баща на съвременната журналистика“, който в началото на 20 в. обособява термина „стереотип” [14] Българският гражданин на тоталитарната държава чете вестници, които представят за действителна само информацията, предварително „пресята” и валидирана от цензурата. Доколко и дали читателят вярва на прочетеното, отговаря проф. Милко Петров чрез заключението: „цяла една нация се научи да „чете между и зад редовете”. Той нарича явлението „семиотичен парадокс на свръхпрочита”, като отчита липсата на пълноценно действащи алтернативни информационни системи и възникването на феномена „спестена свобода на печата”. [15]

Опитът да се манипулира общественото мнение не е завоевание на модерния век, посочва доц. Симеон Василев в изследване на политическото лидерство и журналистическите интерпретации в началото на 21 в. [16] Текстът проследява в исторически план стремежа на всяко управление да легитимира своята власт, като е изведена тезата, че в съвременното ни водеща роля в този процес има политическата комуникация. Пропагандата е разгледана като общо понятие и като „контрол на информацията, управление на общественото мнение и манипулиране на поведенчески модели”.

1.2. Медиите и преходът към демокрация

Свобода на словото

След 10 ноември 1989 г., с началото на българския преход към демокрация и пазарна икономика, а по-конкретно с приемането на новата конституция на страната през юли 1991 г., коренно се променят условията за функциониране на медиите. Основният закон, конституционната практика и медийноправната доктрина определят трите основни свободи в медийната дейност: свободата на мнение, свободата на медиите и свободата на информацията.[17] Тази своеобразна комуникационна триада - съвкупност от права, гарантира демократичното развитие на всяко общество, обобщава проф. Райна Николова в изследването „Конституционноправни аспекти на свободата в медийната дейност”.[18] В него са разгледани и предвидените в действащата Конституция на Република България ограничения за медийната дейност, формулирани като специални и крайни мерки и като изключения от принципната забрана за цензура.[19]

Допустими граници на свободата на словото

В медийноправната теория се поддържа становището, че най-прецизното и конкретно легално определение на цензура в българското законодателство дава Законът за радиото и телевизията от 1996 г. (отм.) , а то може да бъде съотнесено и към печатните издания и други медии: предварително одобряване на материалите, предназначени за предаванията по радиото и телевизията от страна на държавни органи или лица, които се намират извън структурите на съответната радио- или телевизионна организация (§2, т. 18, ДР на ЗРТ, 1996 г.), посочва проф. Райна Николова. Свободата на мнение е класифицирано от проф. Емилия Друмева като отбранително по своята природа.[20] Това право не допуска намесата на държавни органи в дейността на средствата за масова информация.

В монографичния труд „Правни аспекти на журналистическото редактиране” проф. Ефрем Ефремов разглежда свободата на словото (наричана още свобода на изразяване) и допустимите ограничения през призмата на статута ѝ като фундаментална ценност на Съвета на Европа и като основно човешко право. Обичайно при така наречените „комуникационни свободи и права”, посочва авторът, държавата има задължението да се въздържа от намеса. В тези случаи

законът, който определя правата и задълженията в тази посока, има за цел да ограничи действията на държавата до „необходимия в демократичното общество” минимум.[21]

Медийна регулация

Конституционно предвидените възможности и основанията за ограничаването на свободата на словото, като изключения от забраната за цензура, са основа за въвеждането на административна регулация на медиите, която обаче засяга само радио- и телевизионната дейност. Конституционният съд определя аспектите на медийната регулация, които създават административноправната рамка за обществените оператори. Отбранителният характер на свободата на медиите се простира във всички проявления спрямо печатните издания. Само пазарните условия диктуват броя на изданията и тематиката им, а държавата има задължението да обезпечи предпоставките, с които да изпълняват функциите си.

1.3. Нова визия, език и съдържание на пресата

Началото на прехода към демократично устройство на държавата преобразява за кратък период медийното поле. Усещането за революционно бърза и качествена промяна се дължи основно на променения дизайн и език на пресата, на тематичното и жанрово обогатяване, на разнообразието от нововъзникнали медии (печатни, впоследствие и електронни).

Промяна на печатната матрица

Новата матрица на печата е наложена основно от дизайна като най-активно и гъвкаво реагиращо средство във вестника. Проф. Веселина Вълканова обяснява навлизането на новите комуникационни средства и инструменти в началото на 90-те с „влизането на пресата ни в нова обществена роля и трансформирането ѝ от пропагандна машина на една партия в плуралистична периодика - свободен разпространител на информация и мнения”.[22] Посочени са и поредица белези на промяната, като напр. появата на многобройни заглавия на мястото на строгата

структура на осемте централни тоталитарни всекидневника, присъствието на новите теми, рубрики и ракурси. читателите и подпомагане на комуникацията”, обобщава изследването.

Актуализирани синтаксис, речник и стилистика

Началото на прехода е белязано от бърза промяна на медийният дискурс. По отношение на синтаксиса, речниковия състав и стилистиката промените на вестникарските страници могат да бъдат окачествени като сериозни, в някои случаи - и радикални. Заглавията са кратки и провокативни, в тях глаголите присъстват вече не по изключение, става модерна инверсията (обратният словоред). Езикът е преобразен от тенденцията да бъде ползвана социално и стилистично маркирана разговорна реч - съзнателно конотиране с жаргонови заемки, с уличен сленг (социолекти). Чрез таблоидите се разпространяват и вулгаризми. Масово навлизат чуждици - езикът се „европеизира”.

В изследване на езика и общественото мнение акад. Михаил Виденов представя извода, че в ранния посттоталитарен период в страната настъпва промяна не в езика на хората, а в общественото мнение за допустимост и недопустимост на публичните речеви изяви. Свивът на речевата култура е назован от него с обобщаващото „кафански език”. [23] Същият автор проследява промените в стилистиката в българската езикова ситуация веднага след 1989 г. и разглежда стилопонижението като основно изискване пред публичното речево поведение, а разкрепостеният публичен език – като резултат от обществения императив.[24] Процесът на колоквиализацията в езика на медиите и по-конкретно - на таблоидите, е описан от доц. Марияна Лазарова като „насищане на вестникарския език с елементи на разговорност и диалогичност, на предизвикателно огрубяване, за да изчезне рязката граница между официалното и неофициалното, между спонтанното и стилизираното речево общуване, за да се доближи вестникарският език до разговорния език на реципиента”.[25] Разговорността в съвременните медии е разгледана и от доц. Людмила Кирова като сложно и многоизмерно явление, което се проявява на лексикално равнище, но е свързано и с по-дълбоки

структурни и съдържателни изменения в съвременната комуникация. Смесване на стиловете и доминиране на езика на отделната личност или дискурсивна общност е същността на колоквиализацията на речта, а крайните средства, с които си служи, се възприемат от обществото като езикови варваризми.[26]

Изследователят на медийния език и стил проф. Андреана Ефтимова отбелязва очевидната свързаност на обществената езикова практика и дискурса в медиите, като подчертава ролята на медиите не само като транслатори, но и като създатели на модели за речево поведение. Състоянието на непрекъсната динамика и обмен между езика на обществото и този на медиите е съвсем естествено и осигурява навлизането на нови думи, което пък развива и адаптира езика към променящите се съвременни условия в общуването.[27]

1.4. Езикови иновации

На някои основни характеристики и на трайните ефекти от явлението „езикова мода” поредица автори отделят специално внимание. Проф. Мария Чоролеева определя езиковата мода (преди всичко лексикалната) като индивидуална неутвърдена употреба на дума в необичайно значение, на неутвърдено съчетание или необичаен израз, които се появяват в речта на известните публични фигури и започват бързо да се разпространяват и утвърждават. Тя очертава кръга от лица, диктуващи езиковата мода, като „обществени личности, които имат важно социално положение, които имат възможността чрез изказванията си да влияят на обществото, чрез своята публична реч да активизират едни или други групи думи, да съдействат за използването им в нови преносни значения, да въвеждат нови названия и изрази”.[28] Езиковата мода в медиите, и по-конкретно в онлайн пространството, е анализирана от д-р Ива Иванова, която обобщава, че въпреки някои специфики при създаването и усвояването на модни езикови образци (бърза усвояемост на езиковите модели; нетрайност на част от езиковите иновации; навлизане на езикови образци от социалните мрежи; търсене на баланс между

експресия и стандарт), онлайн медиите следват общи за повечето медии езикови тенденции.[29]

1.5. Таблоид и таблоидизиране

Поява на таблоида

В науката няма общоприето стриктно разграничение между наименованията „таблоид“, жълта преса, сензационна преса, наричана още булевардна, парцалена и т.н. Често се употребяват като синоними.

Първият модерен таблоид The Daily Mirror, изградил основите си върху криминални истории, клюки, пъзели и спорт, за година успява да си осигури широка разпознаваемост, а за пет години става вторият по големина сутрешен вестник във Великобритания и проправя пътя за други примери като The Sun и The Daily Express. Изследователят на историята на пресата Гари Хюз отбелязва, че „таблоидите търгуват с валутата на забавлението и с подхода „за всекиго по нещо“.[30]

Жълта преса (англ. yellow press) произлиза като термин от вложения допълнителен цвят на американските първообрази и най-общо назовава масовата, евтина, преследваща сензационната журналистика. Някои американски ежедневници се смятат за таблоиди по форма, но съдържанието им остава по-уважавано и по-малко скандално. Такива вестници са например The New York Daily News, The Chicago Sun-Times и The Boston Herald - всички с компактен размер и ориентирани към изображенията, но също така с награда Пулицър. На актуалната световна медийна сцена таблоидният (печатарски) формат и таблоидното съдържание не са задължително обвързани.

Показателно е как свързваният с раждането на таблоида Алфред Хармсуърт описва концепцията си. В редакционен коментар при излизането на първия модерен таблоиден вестник в света The Daily Mirror в Англия през 1903 г., като негов създател Хармсуърт обяснява: съдържанието трябва да бъде „забавно, без да е

несериозно, и сериозно, без да е скучно“.[31] Около век по-късно жизнеността и влиянието на наложилия се модел дават повод на медийни изследователи да определят XXI век като време на „царстването” на таблоидната журналистика“.[32]

Етимологията на термина поредица автори свързват с фармацевтично откритие през 1880-те, при което по-удобна за прием таблетка Tabloid замества лекарство на прах, а с времето думата започва да означава трансформирани за по-лесна употреба обекти. Вестникът-таблоид спестява време и усилия, като осигурява улеснено печатане и четене, а също така „нов тип журналистика, фокусирана върху силно опростени истории с размер на хапка“.[33]

Компактният размер е свързан с удобство при печатане и четене, с практичност, спестено време. Същевременно негативно конотираната употреба визира съдържателни белези като крайната колоквиализация на таблоидния език, крещящия дизайн, тематичното елементаризиране, липсата на интерпретативност, т.е. най-общо ситуираща таблоидния като антипод на класическия сериозен вестник.

Названието „таблоид” се използва за буквалното означаване на вестникарски формат, но и като оценъчно типологично дефиниране.

Настоящото изследване се абстрахира от пълното приравняване на таблоида с жълта преса, булевардна преса, сензационна преса, junk-преса (по аналогия с junk food, от англ.ез. храна-боклук), като се придържа към разбирането, че с тези оценъчни названия биха могли да се маркират по-крайно представените жанрови образци. Тенденцията за таблоидизиране в последните години откроява достатъчно примери за адаптирането на качествената преса към специфичния формат, без да е заявен или демонстриран отказ от присъщи на интерпретативната журналистика черти и основна мисия.

Таблоидизиране

Като таблоидизиране (обозначавано и с термина „таблоидизация”) се възприема процесът на промяна в изказа и графическата визия на пресата в посока по-икономични и същевременно зрелищни език и дизайн.

В изследване на таблоидизирането и таблоидите проф. Калина Лукова отбелязва, че масовият сензационен вестник по света постепенно избира таблоидния формат и терминът „таблоидна журналистика” разширява своите граници, като поема понятието жълта преса, дори като неин синоним. Този тип употреба безспорно се наблюдава и в българския контекст, посочва авторът. [34] Заключение на проф. Евдокия Борисова за глобалните тенденции в жанровото развитие на съвременната преса е, че с променящия се облик в посока на развлечението, вестниците губят идентичност, но печелят читатели и масови тиражи и изповядвайки идеологията на спектакъла, те вече не се отличават особено по жанров статус-едни от други. [35]

Медийният анализатор Николета Даскалова достига до извод, че таблоидизирането не може да се дефинира еднозначно, защото са размити границите между информативно и забавно, персонално и политическо. [36] Същият автор отчита повсеместен „таблоиден порив” на българските медии през 2012 г. и вижда допирни точки на таблоидизирането с проблемите на ограничения плурализъм и ниското ниво на професионалните стандарти. [37]

През първото десетилетие на 21 век в световен мащаб и в България изследователите отбелязват нова тенденция: „масовият комерсиален вестник се отвърща от булеварда”, по определението на проф. Веселина Вълканова. Авторът представя наблюдения и изследвания, според които изданията за улична продажба търсят решения отвъд паролата на класическия сензационен журнализъм „секс&крими”. [38] Обяснението не е в благородните подбуди, а в десетилетна криза в жанра, белязана от спаднали тиражи и намалени рекламни приходи, тъй като в глобален план булевардният печат регистрира последователен и неотменен спад в тиражите си от 1984 г. насам. Представените наблюдения разкриват открояваща се към края на 2010 г. световна тенденция елитният печат да увеличава своята аудитория. Качествената преса „изненадващо показва добра адаптивност към пазарните обрати” и развива нови способности да привлича публиката с изобретателни, активизиращи, енергични модели на една нова информационно-взискателна и в същото време млада, оптически различна журналистика. Авторът

мотивираща тезата, в контекста на разсъждението дали остава в миналото класическата таксономия „качествен печат-жълт печат“, че бъдещето безспорно е на алтернативните концепции, независимо дали ще бъдат наричани „третата медия“, или ще се тълкуват като заличаване на различията между двете големи типологични групи - на качествения и на масовия печат. Анализът показва, че модерният всекидневник е тясно свързан с прецизното новинарство и в същото време предлага богата артистична и интерпретативна тематика, развлекателно четиво и широк сервизен раздел. [39] Това заключение намира едно от най-сериозните си потвърждения през 2017 г., когато главният изпълнителен директор на GMG Дейвид Пемсел обявява предстоящото преминаване на авторитетните британски издания The Guardian и The Observer към таблоидния формат. И след тази ключова трансформация „The Guardian ще си остане издание с брилянтен дизайн и изключителни постижения в журналистиката, обиращо награди“, обещава Дейвид Пемсел. Главният редактор Катарине Винер потвърждава, че Guardian и Observer ще предложат „смела и истинска журналистика“ и като таблоиди - защото читателите ценят журналистиката, а не формата или размера на заглавията. [40]

По отношение на интерпретативните текстове, с които традиционно се свързва качествената журналистика, проф. Ефрем Ефремов разглежда значението на т.нар. „формула на успеха“ при търсене, писане, редактиране и публикуване на този тип текстове.[41] Успехът е резултат от конкретно съотношение между: забавление (избор на подходяща тема), артистичност (начина, по който се представя, за да бъде запомнена темата), интелигентността (като тип информация по темата и като език, разбираем и със смисъл за читателите), познаване на темата или редакторът да има обяснение за евентуалния читателски въпрос - защо точно сега ми разказват тази история.

Основни таблоидни характеристики са ефектната графическа визия, тематичната незадълбоченост и липсата на интерпретативност, персонализирането, колоквиализацията, политически некоректният език.

Ефектна графическа визия

По графическата си визия вестникът на българския преход е по-близо до стилистиката на достъпната и масова преса, отколкото на качественя печат, особено по отношение на типографското представяне на заглавието като най-бързо комуникативния шрифтов елемент в печата. Това заключение представя проф. Веселина Вълканова в изследване за новите оформителски концепции на всекидневника, в което отбелязва също, че раждането на новата периодика у нас от самото си начало води към задълбочаване на сензационността като графична линия на всекидневните издания.[42]

Тематична незадълбоченост и неинтерпретативност

В изследване на политическия дискурс в посттоталитарния печат у нас в периода 1990-1995 г. проф. Тотка Монова стига до обобщението, че непартийната преса се доближава до определението на Джон Мерил за т.нар. масов вестник, който приканва към игра и не призовава към мисъл, предлага разкрасена, повърхностна, безгрижна и оскъдна журналистика.[43] Тя разглежда таблоидизирането като процес на „елементаризиране на социалните факти и проблеми, резултат от пределното опростяване както на съдържанието на медийните послания, така и техния език” и го разглежда като тренд на корпоративната журналистика. Намира размиването на границите между *високо* и *ниско*, между качествените медии и таблоида като закономерно за среда, в която „интелектуалното не продава”, а същевременно корпоративни интереси посредством икономически механизми създават медийна система с аргіогі отсъстваща елитна журналистика. [44] Същият автор представя разбирането за таблоида като синоним на масовата и популярна преса, като в подсистема е отделена жълтата, вулгарната, булевардно-сензационна преса.[45] Описаните основни черти на таблоидната преса са: регистриране на събитията, без да се изследва генезиса им; елементарно пресъздаване на света с повтарящи се събития и персонажи, представени с агресивна лексика, крещящи заглавия и хиперболизации; опростено и схематично обяснение на света чрез единични случаи; подмяна на причината с образ и посочване на врага; обяснение

на света с прости схеми и правила. В сензационната преса доминира разказът, докато таблоидът борави и с анализа, според заключението на проф. Монова. Тя предлага и мотивира също отграничаването на два основни таблоидни формата: твърд и мек таблоид. Твърдият формат е близо до сериозната преса по усвоена книжовна норма, наличие на интерпретативен дискурс, формиране на вкусове и лансиране на ценности и идеи. Мекият таблоид е в полето на сензационната преса. Там доминира разказът, интерпретацията е оскъдна, регистрира се изявен уклон към драматичното, експлицирани са емоции и страсти, обслужвани са вкусове, стереотипи и предръзсъдъци. Сензационната преса се движи в ниските езикови регистри. Позиционирането на т.нар. меки формати е на границата с жълтата преса.

Персонализиране

Безспорният интерес на аудиторията към сензационните издания с ключови теми: мелодрами, насилие, кръв, любов, семейни идилии, звезди, милосърдие и т.н., е обяснен от д-р Димитър Найденов с т.нар хуманизиране на информацията - на първи план в стилистиката на новините във вестника излиза не станалото, а дейците му. [46] Този подход разбърква и пренарежда тематичния баланс или „най-схематично казано, последната страница става първа”.

Колоквиализация

Езикът на новата преса - пресата на прехода, е определян като най-видимата и безспорно най-радикална промяна в медийния дискурс след 1990 г. Промените в езика на медиите в посттоталитарния период са обект на множество анализи от езиковеди, социолингвисти, експерти по всички дисциплини, свързани с медийната комуникация. Един от основните изводи е, че отхвърлянето на старата стилистика е съпътствано от трансформации, довели до крайности в навлизането на непрестижни разговорни елементи дори на най-високите стилистични нива. От средата на 90-те години на 20. век в изследванията, посветени на провокативния изказ и отклоненията от езиковите норми на страниците на пресата, се появява ново описание на процеса – оварваряване. Десетилетие по-късно вече се отчитат

тенденции за отклонения от нормата, мотивирани от ефективността на комуникацията, както и предпоставки таблоидите да преодолеят увлечението по прекомерната разговорност.

Някои автори описват променения медиен език като различен и от книжовния, и от разговорния и го квалифицират като имитиращ разговорност.

Проучвания на проф. Андреана Ефтимова определят езика на медиите като релативизиран, тъй като в него се смесват позволената с непозволената реч, високите с ниските регистри, за да се удовлетвори всяка гледна точка, за да се създаде двусмисленост. Изследователят отчита пряка връзка между релативизирания език и най-съществената тенденция в медиите към 2014 г. - „повсеместното таблоидизиране”. [47]

Политически некоректен език

Политическата коректност изключва публичен език и поведение, които да допускат обида към различния вид расова, културна или друга идентичност. В политически коректния език не могат да присъстват дисфемизмите (вулгаризми, нецензурни думи), означени пейоративно (с иронични, пренебрежителни, осмиващи, обидни конотации). Предпочитането на недискриминиращи езикови средства, разбира се, не би следвало да означава толерирано предимство за лицемерно некритичния изказ. В изследване на двойствения език в медиите проф. Андреана Ефтимова посочва евфемистичните номинации в областта на семейните и сексуалните отношения като най-често използваните в таблоидната преса, чиято основна отличителна особеност е, че се занимава с интимния живот на публичните личности. [48]

1.6. Деполитизиране на политическия дискурс

Загуба на идентичност и популистични тенденции

Съвременните партии търсят нов тип идентичност и най-лесното е да моделират света в черно и бяло, да очертаят ясно врага, защото така по-лесно се стига до

масовизация на нагласите. Изводът е представен от доц. Милен Любенов в политологичен анализ на връзката между загубата на партийна идентичност и популистичните тенденции в българския политически дискурс по време на прехода.[49] Анализът посочва като все по-видим партиен дефицит липсата на политическа физиономия - поради неспособност за генериране на идеи и поради обща свързаност със задкулисни олигархически зависимости. Съвременните мейнстрийм партии, обобщава доц. Любенов, прибягват до популистки идеи (напр. референдумна демокрация) в слабостта си да предложат ясни послания и решения. Популизмът като „политика, която се основава на демагогията, манипулацията и неосъществимите обещания с цел да се спечели „обикновения човек“ (избирател)” е разгледан от доц. Симеон Василев. Според него популизмът се стреми към властта, като агресивно оспорва легитимността на „корумпираното” статукво. Политическият популизъм е силен, когато има наличие на политическа или икономическа криза, и има най-ясни изражения в условия на предизборна борба. Мотото на популиста обикновено е „народът срещу властта” [50]

Популизмът в политическата реч е изследван от проф. Андреана Ефтимова. Популисткото говорене е разновидност на политическата реч и се реализира с активното участие на разговорната реч (езика на улицата), жаргонната и диалектната лексика. Политикът цели да скъси дистанцията с избирателя, да бъде разбираем и близък чрез речта си, да внушава доверие и да създава впечатлението, че е човек от народа. Популисткото говорене (по определението на проф. А.Ефтимова), е особено силна стратегия в условията на девалвирали ценности и устои, на подкопано доверие в политическата класа. То залага на жаргонната лексика, толерира нецензурните думи и изрази, не зачита политическата коректност, омаловажава и осмива опонента, поддържа неофициалните регистри, произвежда неологизми, отправя призови за възмездие, ползва езика на омразата. Популистки профил има таблоидната преса. Решаваща за нейния успех е позицията да критикува, за да се харесва - на масовата аудиторията или конкретни представители на политическата и икономическата сфера.

Развлечението и политическата комуникация. Политеймънт

Терминът „политеймънт” като явление, стил и понятие е изследван от проф. Любомир Стойков, който отбелязва, че развлекателните, неформалните и привидно лековатите стилове на поведение и общуване все повече завладяват политическото пространство.[51] Неологизмът „политеймънт” визира комбинирането, смесването, сливането и взаимното проникване между политиката и развлечението. Проф. Стойков обръща изрично внимание на връзката между политиката и популярната култура чрез специфики в поведението на политически ангажираните хора, когато се стремят да привличат „фенските” реакции на публиката с похвати, характерни за поп- и рок-звездите, спортните знаменитости или пък кинозвездите.[52] Отчетени са умелите опити в тази посока, но и реалната заплаха от профанация на политическия живот и обезценяване на представителната демокрация чрез абсолютизацията на селебритизирането.

Копиране на медийни стратегии

Непреодолимо зависими от посредничеството на медиите, политическите послания достигат до публичното пространство, пречупени през призмата на най-масовия съвременен вестник - таблоида (елемент от тази зависимост е също в каква степен и кои послания намират място на страниците на вестниците). Същевременно, повсеместното таблоидизиране на българските медии е разглеждано и като следствие от начина, по който властта представя политиката като спектакъл, вместо като сериозен инструмент за управление и решаване на социално значими проблеми. Проф. Тотка Монова, например, обръща внимание на процеса на деполитизиране в политическото пространство, който свързва с управленията след 2000 г. и обсъждането на най-важните теми в дневния ред на обществото на страниците на издания, типологизирани като булевардни, сензационни или като продукти на т.нар. джазжурналистика. Заключение е, че този тип политика се чувства уютно в пространството на таблоида, а там няма как да създава послания, внушаващи респект към институциите и държавността.[53]

Неслучайно политиците искат да притежават медиите и все повече се съобразяват с новинарските критерии, учат се да прилагат работещи медийни стратегии, за да получат достъп до информационното пространство, отбелязва медийният анализатор Николета Даскалова.[54] Причината е, че близостта между журналистика и управляващи обикновено обслужва вторите. Авторът изследва и частност политизирането на таблоидната журналистика. Таблоидът не може без своите герои, изданията редят новините си през изведени в заглавията лични и фамилни имена, отбелязва изследователят.

Според културния антрополог и комуникационен експерт Гергана Куцева политиците следват логиката на медиите и напасват поведението и решенията си. Нея, медиите също имат изгода от тези промени, тъй като политическото се превръща в по-атрактивно и се стареа да придобие удобен за отразяване формат. [55] Предложена е дефиниция на медиатизираната политика като политика, която е загубила своята автономия, станала е зависима в основните си функции от масмедиите и е в непрестанен процес на формиране във взаимодействията си с тях.

1.7. Етика, отговорност, репутация в журналистиката и в политиката

Нарушаване на етичните правила

Сближаването на медийния и политическия език със сензацията и особено честото персонализиране - съсредоточаването на вниманието и словесните атаки върху отделни личности, застрашава спазването на етичните правила и на законовите норми срещу обидата и клеветата. Така ерозира доверието на аудиторията, което е незаменим капитал и в журналистиката, и в политиката. В пространно изследване на правните аспекти на журналистическото редактиране, проф. Ефрем Ефремов обръща внимание на установената от проучвания зависимост: колкото повече изданието се доближава до жълтата преса, толкова повече нарушения на етичните правила се допускат от редакторите, и обратно - колкото то е по-близо до сериозната, качествената преса, толкова повече се спазват етичните стандарти, залегнали в българските етични кодекси.[56]

Журналистите са независими при изпълнението на служебните си задачи - според основополагащата мисия на своята професия и по силата на своите професионално-етични кодекси. В единия от двата действащи етични кодекса на български медии (към който са се присъединили изследваните ежедневници „24 часа“, „Труд“ и „Сега“) предоставянето на достоверна информация на обществото е изведено като водещ принцип.[57] На първо място този принцип изисква редакционна независимост, като медиите декларират, че няма да се поддават на политически или икономически влияния.

Репутацията като ключово понятие

Наред с въпросите за свободата на словото, моралната и юридическата отговорност, изрично внимание следва да бъде отделено на ключово за журналистиката понятие - репутацията. В контекста на правните аспекти и последици от журналистическата дейност и редакторска намеса, проф. Ефрем Ефремов отбелязва като доказан от практиката принцип, че тиражираната и потвърдена лъжа, процесът за клевета или обида биха могли да сринат авторитета и бъдещето на автора или редакцията. Репутацията е разгледана като публична проекция на индивидуалното усещане и съзнание за чест, която се дефинира през призмата на външната оценка.[58] И за политическата класа репутацията е ключово понятие. Добрата репутация е посочена от проф. Любомир Стойков като знак за високото обществено доверие, с което се ползва съответният политически лидер.[59]

II. ПОЛИТИЧЕСКИ ЗАЕМКИ В МЕДИЙНИЯ РЕЧНИК

Във Втора глава е изследван процесът на навлизането на нови думи и на думи с ново значение в медийния дискурс и в езика на медиите, като първоизточникът на езиковото влияние и словотворчеството е в политическия дискурс - в изказвания на политически фигури. Изследван е също процесът на усилено използване в медиите

на вече установени в общия речник думи и словоформи, като пряко следствие на зачестилата им употреба в политическата комуникация.

Представени са характерни примери, илюстриращи степента на влияние, което политическият дневен ред и употребявана лексика оказват в разглежданите исторически периоди върху тематичното и лексикално съдържание на медийните текстове. Проследен е процесът на навлизането на конкретни езикови заемки като цитати и впоследствие - като възприети елементи от журналистическия речник.

2.1. Навлизането на теми и лексика от политическия дискурс в медийния (1980-1981 г.)

Темите и изказът в пленарната зала: грижа за човека, ускорени темпове на развитие и нови хоризонти

В началото на 80-те години на 20 век политическата комуникация и по-конкретно-изказванията по време на сесии на Народното събрание, са изпълнени с клиширани думи и фрази. През 1980 г. сред най-често употребяваните от народните представители думи и изрази са: *своевременно, решително, неотклонно, добросъвестно, висок, всеотдаен, пълен и обективен, задоволяване на духовните потребности на населението/народа, грижа за човека, повишаване жизненото равнище, ускорени темпове, внедряване, интелектуализация, нови хоризонти, новия човек, ново равнище.*

Най-често употребяваните (и по тази причина най-шаблонизирани) фрази от речите и докладите на народните представители се срещат и в изказванията на министър-председателя, зам.-министър председателя и всички министри, които се изказват от парламентарната трибуна.

„Усъвършенствуване” - от политическия към медийния дискурс

На фона на пренаситените с политически клишета доклади и речи на държавните и партийни ръководители и на цялото народно представителство, впечатление прави свръхупотребата на лексемата „усъвършенствавам”. Тя присъства в изказванията на

народните представители и на министрите в правителството чрез различни свои словоформи.

За първоизточниците на езиковата мода от 1980-1981.

Причината за утвърждаването на политически клишета може да бъде проследена до най-висшето управленско ниво и чрез поредица публикувани програмни политически документи и книги в същия период.

Медийни проекции на политическите теми и изказ

Основните теми от дневния ред на Народното събрание и езиковите „паразити”, с които е изпълнена речта на народните представители, могат да бъдат установени в многобройните медийни проекции на парламентарните изказвания.

2.2 Навлизането на теми и лексика от политическия дискурс в медийния (1990-1991 г.)

Темите и изказът в пленарната зала: национално съгласие, честни избори и изход от кризата

Речникът на депутатите предлага многобройни примери за употребата на следните думи и изрази: *съгласие/национално съгласие, национална стабилност, национално единение, свободни, демокрация/демократичен, права, темели, демократични и честни избори, граждански мир, изход от кризата. Все още са в употреба и утвърдени лексикални клишета от 80-те години: усъвършенствуване, повелята на времето, да пристъпваме към решаването на жизненоважни въпроси.*

Медийни проекции на политическите теми и изказ

Медийните проекции на парламентарните дискусии свидетелстват за значително редуциране по брой и обем парламентарни новини на страниците на печатните издания. От друга страна, медиите заемат пестеливо думите и изразите, придаващи основния тематичен облик и езиков характер на парламентарните изказвания.

2.3. Навлизането на теми и лексика от политическия дискурс в медийния (2000-2001 г.)

Темите и изказът в пленарната зала: национален интерес, политическа воля, приоритети

Парламентарният изказ и тематичен дневен ред са белязани от разнообразието на политическия живот, т.е. самият политически дискурс предлага по-широка палитра от прочити на актуалните теми и събития. Речникът на депутатите съдържа не многобройни, но сравнително отчетливи примери за предпочитани думи и изрази: *кауза, национални интереси, национално разбирателство, национални приоритети, воля/политическа воля, националноотговорни, парламентаризъм.*

Медийни проекции на политическите теми и изказ

В медийния дискурс водещите парламентарни събития присъстват с различен език и тематични акценти от политическия. Журналистическите материали илюстрират предпочитанията на медиите към неформалната комуникация, кулоарните совалки и към елементи от визията на отделни политически субекти.

2.4. Навлизането на теми и лексика от политическия дискурс в медийния (2010-2011 г.)

Темите и изказът в пленарната зала: подслушване и следене, полицейска държава

Парламентарният изказ и тематичен дневен ред следват разнообразието от прочити на актуалните събития и теми в рамките на политическия дискурс. В речника на депутатите (по някои от най-дискутираните теми, като промените в Изборния кодекс и нерегламентираното подслушване на медици) предпочитаните думи и изрази са: *подслушване и следене (безразборно, нерегламентирано), (злоупотреба със) специални разузнавателни средства (СРС), полицейска държава, скандали, проблеми, грозни (сцени, манипулации)*

Медийни проекции на политическите теми и изказ

Парламентарният дебат по основни за народните представители теми почти отсъства от страниците на трите изследвани издания, пресъздаден крайно лаконично и с различни от изразените политически акценти. Вестниците отделят внимание на по-атрактивните реплики, на заканите към политическите опоненти. Наблюдават и коментират дамския дрескод в парламента.

2.5. Навлизането на теми и лексика от политическия дискурс в медийния (2021-2022 г.)

Темите и изказът в пленарната зала: криза, мутри, протести

В речника на депутатите по някои от „горещите” теми, предвид нестабилната политическа обстановка и гражданските протести в страната, ключовите думи и изрази са: *криза/правителствена криза/от криза в криза; мутри/мутри,вън; протести/контрапротести.*

„Изчегъртване” - от политическия към медийния дискурс

Отглаголното съществително „изчегъртване” показва сериозен потенциал за дълго присъствие и на медийните страници. То се трансформира от обичайна дума в общоустановения речник до политически и медиен „шлагер” на 2021 г. Нещо повече, попада сред първите класирни думи на годината според представителна и популярна анкета.

Първоначалната употреба с актуализирано си значение в политическия дискурс е със значение „отстраняване на управляващата политическа партия от властта” и има силно негативна конотация.

След публичната си „премиера” думата превзема медийния дискурс през различни комуникатори, като навлиза с двете ясно противопоставени и произтичащи от политическия дискурс значения:

- Като положително и необходимо действие, равносилно на: почистване, отстраняване (вкл. отстраняване на паразит), „метла”.
- Като вредно и опасно действие, равносилно на: прокуждане, пропъждане, изгонване; реваншизъм, отмъщение, репресия, ликвидация, чистка; любимо занимание, професия; мото, девиз, слоган; абсурд на пълното отрицание; връщане към тоталитарни практики, втечняване, прогонване и изпаряване на дисиденти, подмяна на термини и истини.

За първоизточниците на езиковата мода 2020-2021 г.

Политиците, от чиито изказвания „изчегъртване” се възражда за широка употреба с ново внушение и приложение, не претендират за авторство. Лидерът на основната

парламентарна група подчертава, че само цитира езикови конструкции, разпространявани цяла година. Още една, но вече закрепена в националния речник дума - „мутра“, е активирана с нов контекстуален смисъл през 2020 г. , когато преживява втория си разцвет на популярност след този в края на миналия 20 век, когато обозначава представителите на специфичната прослойка, свързана с криминални престъпления като застрахователен рекет, улични престрелки, показни убийства и т.н. През 2020 г. словосъчетанието „Мутри, въл!“ , като припознат слоган от протестиращи граждани и партии срещу управленския модел и ръководни фигури от трите власти в страната, е публично огласено от президента на Републиката. Заявявайки увереност, че това е думата на годината за 2020 г., държавният глава препраща за авторството на фразата към „стотиците и хиляди българи“:

Медийни проекции на политическите теми и изказ

Основните теми и изказвания от парламентарния дебат нямат „запазено“ място на медийните страници. Пресата предпочита кулоарния тон и прочит на политическите събития, отвъд заявеното и декларирано от парламентарната трибуна.

По-специално внимание в изследването на периода 2020-2021 г. е отделено на навлизането на „изчегъртване“ в медийния дискурс - поради настъпилата свръхупотреба, а и защото неологизмът уверено се превръща в част от речника на самите медии и на всички публични говорители, представени в медийния дискурс. Само месец след появяването си в политическа среда, „изчегъртването“ може да бъде срещнато в заглавия на журналистически анализи. Характерно за употребата на словоформата от медиите е, че приложното поле на значението следва актуалната политическа ситуация.

2.6. Обобщение и изводи

Тематичното йерархизиране и езикът на пресата през 80-те г. на 20 в. са обвързани с идеологемите, тоталитарни клишета и високопарни лозунги, генерирани от властта. Причината определени думи и изрази да навлизат от политическия в

медийния дискурс не може да бъде открита в съдържателните или експресивните им качества, а следва да бъде свързвана с доминиращата роля на властта над журналистиката. Най-изявеният и обстойно представен в настоящото изследване пример - „усъвършенствувам”, илюстрира тази тенденция. Достатъчно условие се оказва това, че в разглеждания период думата е лидер по употреба в политическата сфера и обслужва целите на държавната пропаганда. Медийното ехо улеснява пътя на пропагандните политически клишета до широката аудитория.

През първите десетилетия на прехода изявените политически фигури с посланията си внасят повече експресивност и непринуденост в публичната комуникация. Трайното усвояване на думи и словоформи от медийния речник след разпада на тоталитарния режим е подчинено не на императива за копиране на политическите речи, а на условията за повече четивност - т.е. водещ е интересът на аудиторията. Сред показателните примери, представени в изследването, е неологизмът „изчегъртване” (като дума, превзела комуникационното пространство на 2020 и 2021 г. с ново контекстуално значение). Първоначално е част от политическия дискурс като лексикалното „острие” в предизборната реторика. Партийното противопоставяне по оста „партии на промяната – партии на статуквото” става определящо за двупосочната ѝ употреба. Журналистите заемат думата като нов политически термин, както директно отбелязва и техен колега. Идентично е развитието при слогана „Мутри, вън!”. Бързото им навлизане в журналистическия речник се дължи на изключително подходящите за медийния изказ експресивност и икономичност. Провокативността на остро политическо послание в предизборна атмосфера носи силно въздействащ ефект, като думата или изразът са заредени с негативна конотация още от първоизточника. Така реално се превръщат в бонус към атрактивността на журналистическите материали, без да поражда отговорността на първоавторството. Лаконичността също е удобство за редакторите, защото тя пълноценно замества разгърнатото описание на цял процес. Всички описани характеристики обясняват трайното закрепване в журналистическия език.

Резултатите показват, че от медийни проекции на парламентарните послания редица нови словоформи от политическата лексика се превръщат в част от езика на репортерите и редакторите. Политиците използват все по-често експресивни думи за обозначаването и разпространението на идеологеми, които са част от политическата реторика. Медиите разпространяват тези експресивни думи и информативната функция се измества.

III. ТАБЛОИДИЗИРАНЕ НА ПОЛИТИЧЕСКИЯ ДИСКУРС

В политическия дискурс през разглежданите четири периода се усилват присъщите на таблоидните издания тематични и езикови характеристики и основните признаци, по които се разпознава процес на таблоидизиране. Чрез анализ на политическите речи и послания и съпоставянето с основните таблоидни белези са търсени индикации и потвърждения, че таблоидният модел от медийната среда се пренася в политическата сфера.

Избраният подход при структуриране на изложението е текстът да съдържа илюстративни цитати, като в прилежащи таблици към всеки от четирите периода са бѳдат представени примери от политическия дискурс, систематизирани хронологично и според изявените основни таблоидни характеристики.

3.1 Демократизиране на държавата и на парламентарния изказ (1990-1991 г.)

Държавността като лайтмотив в работата на Великото народно събрание

Темата за държавността е сърцевината на парламентарния дебат. Народните представители структурират и предложенията, и споровете от трибуната около подготовката на новата Конституция, промяната на политическата система и държавното устройство за постигане на национална стабилност, национално съгласие и единение, защитата на държавността и демократичното развитие на страната, проблемите на политическата отговорност, отнемането на тоталитарните привилегии. Изказванията маркират отчетливо изповядваните двуполюсни идеологии и различия. Ораторите чертаят две тематични оси в парламентарния

дебат: отричане на тоталитарната система и отстояване на зараждащата се парламентарна демокрация.

В изказа на депутатите - нови стилистични регистри и наследени клишета

Речта на народните представители се вписва във високия езиков регистър според предпочитаната лексика. Вплетените елементи на разговорност са похват, особено атрактивно използван от временния председател (по старшинство) на Великото народно събрание Йосиф Петров. Неговите изказвания могат да бъдат посочени като пример за умело „превключване” на стилистични регистри, познаване и пълноценно използване на богатството на езика, изграждане на експресивни и метафорично украсени фрази.

Лексикалните опозиции като изява на двуполюсния политически модел

Ясно маркираната разделителна линия между управляващите и парламентарната опозиция личи в целенасочено използваната антонимна двойка *тоталитарна диктатура - демокрация*. Партийно обвързаните с модела на недемократичното държавното устройство преди началото на прехода и техните политически опоненти експлоатират в различен съдържателен контекст едни и същи думи като „демокрация” и „права”. Като важна характеристика на парламентарния дебат следва да бъде посочено обстоятелството, че дори когато настойчиво обещават или призовават за търсене на политическа отговорност, народните избраници неизменно декларират привързаност към политиката на ненасилие, към постигането на справедливост без отмъщение и реваншизъм.

3.2. Парламентарни изяви на крайната разговорност (2000 - 2001 г.)

Темите в НС - от незаконно подслушване до евроинтеграция

Депутатите и изслушваните в пленарната зала министри припознават като национално приоритетни темите, свързани с *децата, заетостта, бедността; прием на страната в Шенгенското пространство*. Често повтарящи се словосъчетания при управляващи и опозиция са: *национални интереси, националноотговорна политика, воля, национално разбирателство*. Извънредно възникнала, но много активно експлоатирана тема от народите представители, е

скандално *противозаконно подслушване* от специализирани служби на МВР на магистрати, политически лидери, опозиционни депутати и главни редактори на медии. В речта на лидери от управляващото мнозинство подчертано често присъстват изразите *политическа воля, национален интерес, икономическа и политическа стабилност, приоритети*.

Изяви на неформалния тон и език в парламента

Културно обработеният книжовен език отстъпва пред подчертано неформален изказ, изпъстрен с турцизми (*хал-хабер*), диалектизми (*кестерме*), жаргонизми (*тарикат*) и т.н. Протоколно учтивият тон на 90-те години в обръщенията между опоненти е разколебан от изказвания с неуважителни нападки. Народните представители често прибегват до метафори, изявяват склонност към иронизирането и към афористичния изказ.

Персонализиране и език на враждебност в политическия дебат

Парламентаристи недвусмислено и целенасочено персонализират обвинителните си послания, за да уязвят по-ефектно политическата надеждност и интегритета на опонента.

Официалната реч продължава да отстъпва пред неформалната. Някои депутати разчитат на метафори и афоризми в ситуациите на разгорещени спорове, иронизират в опит да разобличат или злепоставят политическия си противник. Срещат се и образци на политическа критика и некоректен език, които могат да бъдат квалифицирани като език на враждебност. Появяват се теми и лексика, свързани с насилието, престъпността, клиентелизма, корупцията и страха като белези на управлението на държавата или на безсилието на нейните структури.

3.3. Парламентарно словотворчество и посочване на врага (2010 и 2011 г.)

Дебат под знака на извънредността (изборно законодателство, нерегламентирано подслушване, специализирани съдилища)

Сред основните теми на обсъждания са *изборното законодателство, прилагането на СРС-та (специални разузнавателни средства) и извънредните съдилища*. Елементите на разговорност в речта използва предимно опозицията, когато

отправя критики. Управляващото мнозинство, с някои изключения, спазва по-официалния, административно-деловия езиков етикет.

Словесни двубои и нови думи

Наблюдават се отделни словесни двубои с висока експресия и елементи на словотворчество. Тази тенденция е ярко илюстрирана в емоционалните диалози между народни представители, които в опит да иронизират професионалния капацитет на отсрещната страна в спора, употребяват оказионализми - контекстови неологизми.

Персонализиране и посочване на врага

Депутатите залагат предимно на сарказма и обидните квалификации в случаите, когато опитват да уязвят политически опонент. Персонализацията и посочването на врага стават обичайни послания за трибуната на 41-то Народно събрание.

Призиви за коректен език и ръкопляскания за обидите

Езикът на народните представители е изпъстрен с маркери на разговорност. Иронично-критичният тон към конкурентите за електоралното внимание преминава в откровен език на враждебност. Нерядко представителите на една политическа група или коалиция одобряват с възгласи и ръкопляскания враждебния език към опонента. Приветстват обидите, когато са насочени към политическия противник. Чуждият е определен подигравателно-пейоративно, макар и индиректно, на базата на сексуални или възрастови и едновременно идеологически характеристики.

3.4. Признания за всеобща криза и реторика на протеста (2020-2021 г.)

Под натиска на политическата и конституционна криза

Политическата и конституционната криза доминират като теми в изследваните изказвания от заседанията на 44-то Народно събрание (19.04.2017 – 25.03.2021). В изявите на народните представители от управляващото мнозинство се срещат често езиковите конструкции *воля за единство и водене на диалог, обществено и политическо съгласие, повече смирение и по-малко конфликти*. Опозицията акцентира върху: *криза (в различните ѝ измерения), хаос и застои, корупция,*

задулисите, отстъпление от демокрацията, нужда от консенсус, обща политическа воля.

Единство, съгласие, смирение, воля, консенсус са общи призови на парламентарните групи на управляващите и опозицията, но в различен контекст и с противоположни оценки за ситуацията в държавата. Опонентите на властта рисуват общата картина с антитезата: вместо стабилност и развитие - хаос и застой. Лидерът на най-голямата опозиционна партия Корнелия Нинова предлага ключови думи за управлението: хаос, безхаберие, частни интереси, кражби-от настоящето и бъдещето, незаконно и криминално деяние, безнаказани действия, престъпно бездействие.

Завръщането на „борческата” лексика. Реторика на протеста и реторика на войната

Общи характеристики на изказванията в парламента са ситуирането в ниски речеви регистри и настъплението на войнстващата реторика. Наблюдава се завръщане на лексика, характерна за началото на криминалния преход от 90-те години на XX век - *мутри; ОПГ (организирана престъпна група); погроми; шурмуване на парламента; лицето на революцията; онзи, който сее омраза; властта не се взима и не се дава с кръв; струпване на барут и драсване на клечката; полицейско насилие върху протестиращи; пребиват български граждани.*

През последната редовна сесия на 44-то Народно събрание конфронтацията в българския политически живот и поляризацията в обществото са отразени в езика на политиците в Народното събрание. В изказванията през януари 2021 г. нееднократно присъстват: *бесилка, конфронтация, безхаберие, предизвикателства, корупция, безнаказаност, политически дебат, смирение, доверие, съзнание, консенсус.* В едно изречение на председател на опозиционна партия се срещат думите: *война, колапс, кризи, разрушение, упадък, напрежение.* Има примери за стремително разгърнатата военна терминология, създаваща алюзии със сражение и бедствие.

В 45-то Народно събрание обликът на изказванията е очертан от агресивна реторика на политическото противопоставяне, като централна роля има реанимираната лексика на 90-те години, свързвана с т.нар. криминален преход и гангстерски войни в страната - *мутри, пачки и кюлчета*. Възвръщат се думи и словосъчетания, свързвани с масовите граждански протести през 2013 г. - *контрапротест; задкулисие*.

Злепоставяне чрез прякори и липса на аргументи

Персонализацията, експлотирането на прякори с предварително установена иронична и негативна конотация присъстват интензивно във взаимоотношенията в 45-то Народно събрание. Народните избраници не залагат на силата на политическите аргументи, която предпочитат охотно да заместват с ефектно осмиване.

Лексикалните опозиции на новия двуполюсен модел: промяна срещу статукво

В 46-то Народно събрание изказванията очертават разделителната линия между партиите на протеста (промяната) и партиите на т.нар. статукво. Във видим разцвет са едновременно лексиката, позната от криминалния преход, и свързаната с протестната вълна от 2013 г.. Депутатите говорят за *бухалки; мутри и мутризация; олигарси; кюлчета и пачки, откраднати от народа; корупция и неприлагане на закона със съдействието на институциите и затварянето на очите на прокуратурата*. Речта на депутатите от всички парламентарни групи е силно колоквиализирана.

Патриотарска реторика на законодателната трибуна

47-то Народно събрание реанимира временно утихналата при предишни състави на парламента патриотарска реторика. Основните ѝ проявления са в изявите на част от новите лица в Народното събрание, положили клетва като народни избраници след проведени извънредни парламентарни избори.

3.5. Обобщение и изводи

Изследваните примери на официалната политическа реч разкриват процеси на доближаването ѝ - до припокриване - с комуникационния подход, лексикалните и стилови особености, типични за таблоидните издания. Политическият дискурс е заразен и неприкрито проявява един след друг симптоми на крайното таблоидизиране - сензационната, враждебната, популистката реч. Представя трагедии и триумфи с еднакво гръмки фрази и като едnodневни събития - без анализ на причини или последици. Опростено пресъздава и обяснява света с повтарящи се действия и персонажи, обрисувани с агресивна - вулгаризирана и осмиваща, лексика. Подменя причината за системен проблем с образа на посочен враг.

За да бъде скъсено разстоянието между политик и избирател, парламентаристите избират доказано краткия таблоиден път - на преднамерената небрежност в речевото поведение, с експлоатирането на лесно усвоими послания и инерционно поддържани чрез скандализиране теми и субекти. На тази пазарно ориентирана стратегия залага и в същата ниша се прицелва „мерникът” на сензационната преса. Бързо конвертируемият на електоралното поле политик, също както продаваемата таблоидна журналистика, е фокусиран върху опростените истории, тези с размер на хапка. Той развива пристрастие към осмиващия подход, за да zlepостави и омаловажи опонента, като този маниер се радва на приемственост поради устойчивия успех след определени електорални среди.

Все по-видима през всеки от изследваните периоди е трансформацията, която настъпва в езика на народните представители. Посоката на промяна е преследването на ефектите на разговорността. Сменят се стилови регистри в усилията за ситуативно търсене на разговорния ефект. Тонът на противопоставяне ескалира, за да достигне до крайна и почти постоянно активирана враждебност. От официалния тон и езиков стандарт, включително с елементите на високопарен изказ, парламентарните изказвания се придвижват през различни степени на

демократизация на речта с ефекта на колоквиализация, за да достигнат в последния разглеждан период до пикови нива на оварваряване и агресия.

IV. МЕДИЙНИ СВИДЕТЕЛСТВА ЗА ВЗАИМООТНОШЕНИЯТА

ЖУРНАЛИСТИКА-ВЛАСТ

Проучени са публикации от петте изследвани периода, като целта е в сравнителен план да бъдат изведени приликите и настъпилите промени в съдържанието на двупосочната комуникация. Изследването предлага класифициране на основните ценностни и качествени характеристики на взаимоотношенията власт-медии.

Свидетелствата от медийния дискурс включват редакционни позиции, разкази на журналисти от изследваните издания и от други медии, разкази и оценки на външни коментатори с професионална компетентност и съпричастност към процесите, свързани със свободата на изразяване, свободата на словото, правото на информираност, политически ангажирани фигури, общественици с изявена гражданска позиция.

Опитите за властови натиск към медиите и упражняването на официално или скрито влияние е постоянна величина. Журналистиката, чрез свои разпознаваеми представители, във всеки един от изследваните периоди, с изключение на тоталитарния, реагира публично на опити за натиск, като в част от случаите успява да предотврати нерегламентираната намеса, докато в други публичната медийна реакция не преустановява вмешателството. Взаимоотношенията между медии и политици са систематизирани по периоди и класифицирани по изявени признаци. Този подход е предпочетен:

- с цел предоставянето на изчерпателна извадка от изследвания информационен ресурс, илюстрираща основните характеристики на взаимоотношенията медии-власт;
- с цел улеснената възможност за съпоставяне на характеристиките по периоди;

- с цел визуализирането (чрез количествено натрупване по категории) на различната степен, в която са изявени различните форми на взаимоотношенията.

4.1. Журналистика за доверието на управляващите (1980-1981 г.)

Отличителна черта на изследваните броеве на вестниците „Работническо дело”, „Земеделско знаме” и „Труд” през 1980 г. и 1981 г. е буквалното копиране на парламентарните изказвания, политически декларации и стратегически доклади на законодателната и изпълнителната власт.

Пропаганда на постиженията на НРБ

Статиите могат да бъдат оприличени на съкратени стенограми от парламентарните заседания. Езикът на журналистите е езикът на политическата класа и партийните документи. Медийната стилистика при пресъздаването на работата и атмосферата на парламентарните заседания се характеризира с висок патос и хиперболизиране на успехите на властта.

Критиката от медия към властта не е част от медийния дискурс в началото на 80-те години.

4.2. Журналистика за доверието на читателя (1990-1991 г.)

Нов прочит и нов език за парламентарните новини

Сред отличителните черти на изследваните броеве на вестниците „Земеделско знаме” и „Труд” през периода 1990-1991 г. е запазеният графически облик от социалистическия период. Но в съдържателен план промяната е видима. Тя е катализирана и от появата на „24 часа” – първият частен национален всекидневник след 1989 г. Това издание провокира началото на определяни от ред изследователи революционни промени в пресата, като въвежда „новия език” на медиите, характерните кратки информации и провокативни заглавия, както и по-компактния, таблоиден формат.

Кулоарни вести и портретиране на политици

Медиите предлагат критичен редакционен прочит на събитията в парламента. Репортерите излизат от протоколната рамка на отразяване и представят детайли,

които са интересни за публиката. В репортажи е пресъздадена атмосферата от кулоарите и извън сградата на Народното събрание. Така контекстът се разширява и аудиторията е привлечена в непосредствена близост до водещите политически фигури и процеси.

Преса със самочувствие на независим коректив

Журналистите отправят мотивирани забележки и добронамерени критики към властта. Пресата демонстрира ново самосъзнание като независим, обективен и авторитетен надзорник на властта, припознат от самите граждани.

4.3. Критики към властта, която предпочита журналистиката от 80-те (2000-2001г.)

Законодателно преследване на журналисти

Въпреки своите различия, включително в приоритизирането и оценката за отразяваните политически събития, медиите реагират с повишена заинтересованост и сходни позиции по определени въпроси. Сред високочувствителните общи теми безспорно попадат опитите за законодателно преследване на журналисти и за налагане на административни ограничения (при отразяването на заседанията на парламента), с които властта се опитва да се справи с критиките и неудобните въпроси от медиите.

Ограничаване на журналистическия достъп

Поредица статии през 2000 и 2001 г. разкриват опити на журналисти и медийни наблюдатели да предупредят с убедителни примери управляващите, че във войната с медиите традиционно губещият е властта.

При взаимоотношенията между управляващите и професионалната журналистика един от най-проблемните и пространно коментирани от пресата въпроси през 2001 г. е медийната регулация. Повод става изборът на нов генерален директор на общественото радио (БНР) по процедура, провеждана от медийния регулатор - Националният съвет за радио и телевизия (НСРТ). Членове на самия съвет подозират политически натиск над свои колеги, радиорепортерите алармират за „политическо вмешателство”. Като потвърждение, че проблемът с надзора на

властта винаги се оказва проблем на всички медии, и друга обществена институция – Българската национална телевизия (БНТ), също попада във фокуса на пресата със скандал. БНТ орязва забавен новогодишен клип на клуб НЛО, защото иронизира премиера и „визовите успехи на външната министърка”. Сресу надигналия се обществен и медиен натиск срещу цензурата се изправя продуцентът на предаването, за да поеме отговорността. Вижда се подписът на самоцензурирането, но се разчита почеркът на неафишираната редакционна политика. Решение, продиктувано от външен натиск, при което поръчителят остава формално скрит, видим е изпълнителят.

Извън случаите, в които реагира срещу опитите за цензура, пресата често критикува депутатите и министрите за неефективната им законодателна работа, за дългите ваканции. Изданията сами степенуват значимостта на събитията, следвайки собствена редакционна политика и търговски интерес. В дописките от парламента често преобладават светският елемент, атракциите, гафовете във визията и поведението на някои политици, взаимоотношенията им, кулоарните клюки.

Превес на криминалните новини

Като важна промяна във вестникарските броеве следва да бъде отбелязано засиленото присъствие на криминални новини, като в някои случаи те излизат от специализираните хроники и изместват от първите страници дори значими политически събития. Тематичното пренареждане може да бъде разгледано като част от редакционната политика на новите медии на прехода, при която запазено място на първите страници имат обществено значими и сензационни (вълнуващи, разтърсващи, интересни за публиката) събития и те далеч не са свързани единствено със сферата на управлението и политиката.

4.4 Тестове за интегритета на журналисти и парламентаристи (2010-2011 г.)

Въпреки някои свои основни различия, свързани с приоритизирането и оценката за отразяваните политически събития, реагират с повишен интерес по определени теми, сред които безспорно попада тази за медийната свобода. Различните издания

са единни в критиките си към изяви на слаба законодателна ефективност и повишен депутатски интерес към безплатни придобивки. Наред с формулираните сериозни критики към ниското ниво на професионализъм и интегритет във високите властови етажи, в отношението на журналистите към политическата класа нерядко прозира специфично фамилиарничене. Типичен пример е назоваването с малки имена или прякори, като актуалният информационен контекст и извявяваната редакционна политика указват дали това е кокетирането на благоразположен приятел, или е стрелата от критичен коректив.

Случаят „Верту” - недопустим експеримент или недопустими привилегии

В кои случаи журналистиката най-остро порицава управляващите, разкрива един от знаковите медийни, политически и обществени сюжети, в който четвъртата власт изобретателно тества професионализма и морала на реалната власт. Експериментът придобива публичност и се помни като „Случаят „Верту” - идеята на журналисти, която без усилие увлича над 30 депутати да изоставят работа и да отидат на презентация на скъп мобилен телефон, обещан им като подарък. Медиите изчерпателно информират за този случай, който намират за показателен и - без изключение и за трите редакции, осъдителен. Не закъснява опитът на политиците за прехвърляне на вината върху медиите, срещу който и трите изследвани издания енергично реагират.

Критики към работата и морала на депутатите

През парламентарната 2010 г. целият политически спектър, представен в Народното събрание, търпи сериозни медийни критики в няколко основни насоки - народните избраници живеят с привилегии, изискват привилегии, не работят ефективно. Медиите акцентират в критиките си върху склонността на народните представители да разхищават бюджетни средства за своите лични дела и да пренебрегват връзката с избирателите си. Изданията са силно критични към неспособността на депутатите да се справят качествено с основната си работа - законотворчеството.

Фамилиарното назоваване на политици

Допълнителен шрих към медийния портрет на политическата класа е заемка на вестникарска практика от първите години на прехода. През 90-те пресата започва да използва малките имена и прякорите за обозначаване на нашумелите представители на криминалния контингент. През 2010 г. тази практика се е пренесла върху назоваването на видни политически фигури или високопоставени държавни служители. Най-негативната конотация е запазена за лицата с легално или задкулисно административно влияние. Маниерът на посочване с малки имена не винаги е признак на иронично отношение или на неуважение - напротив, нерядко подчертава близост или обозначава симпатия. Но във всички случаи сигнализира за разколебани професионални стандарти в изказа и обективността, т.е. и при формата, и при съдържанието на написаното.

Журналисти коментират журналисти

В светлината на разглежданите взаимоотношения медиен - политически дискурс, най-показателни са журналистическите разкази за външен натиск към редакциите и за отстраняване от професионалните им позиции на неудобни за властта популярни журналисти. По информации в трите изследвани ежедневника в периода 2010-2011 г. би могла да се състави самостоятелна рубрика „Журналисти коментират журналисти” през призмата на взаимоотношенията с управляващите. Застъпени са две ясни тенденции: защита на подложени на политически натиск журналисти и критика към удобни на властта.

Защита за „свалени” от тв екрана

В началото на 2010 г. широко коментирано от медиите е „свалянето” на известния водещ Милен Цветков от ефира на Нова телевизия. Припомнен е друг случай на отстранен от екрана водещ - Марин Маринов си отива от сутрешния блок на БНТ „заради заяждане с премиера Бойко Борисов” От БНТ отричат да има политическа намеса при смяната на Маринов.

Порицаване на удобни за властта

С противоположния -отрицателен, знак са белязани позициите на журналисти, критикуващи неприемливата близост на техни колеги с властта и отдалечаването от професионалния рефлекс и обективността.

Декларирана редакционна независимост

Изследваните медии представят и позициите на някои от собствениците и директорите на новини в големите медии по проблемите на медийната свобода. Декларираната през 2010-2011 г. от тях безпристрастност съжителства на вестникарските страници с информации за лобистки поправки в медийния закон, облагодетелстващи собствениците на рекламни агенции, които ще могат да притежават и тв лицензи. Друга законодателна идея на управляващите - да приемат закон за клеветата, е възприета от журналисти и правозащитници като потенциална заплаха за свободата на словото. Проблемен аспект на взаимоотношенията власт-медии , коментиран във в. „24 часа” е, че „концентрацията на държавни пари през една банка към медии изкривява публичния дебат”.

4.5. Политиката-водеща тема. Медийната свобода-на 112 място (2021-2022 г.)

Подмяна на законодателната дейност с лобизъм и забрани

Парламентарните заседания в първите месеци на 2021 г. са белязани от натиска, който вълната от граждански протести в страната от средата на 2020 г. оказва върху дневния ред на народните представители. В края на 2021 г. заседава четвърти за годината състав на Народното събрание, в който превес имат партиите, самообявили се, а също наричани и от медиите „партии на промяната”. Политическите рокади и свързаните с тях обрати в дневния ред на управлението се превръщат в доминиращ дискурс в изследваните печатни издания. Превзети са дори развлекателни рубрики като дневния хороскоп.

Медийни критики към „партиите на промяната”

С промяната в политическата конфигурация в парламента през 2021 г. критичността на трите медии към парламентарно представените политически сили не стихва. В обект на сериозни забележки се превръщат т.нар. партии на промяната.

Прякорите на политици като знак за симпатия или санкция

В изследвания период 2020-2021 г. продължава практиката на назоваването на основни политически фигури с малките им имена, посочването им с вече утвърдени или контекстуално разпознаваеми от аудиторията прякори или квалифициращи назовавания.

Примери от ежедневниците илюстрират двупосочния потенциал на предпочетения тип портретиране - още в заглавията конотацията подсказва редакционното отношение и знакът на съдържанието, което текстът ще разгърне.

Журналисти като „проводник” и „жертва” на цензура

Иронията към отделни политици и критиките към законодателните решения са сериозни индикации за отношението на медиите към представителите на властта. Но има и по-категорични следи от взаимоотношенията власт-медии и те разкриват сравнително богата палитра от негативни похвати и реакции. Два от най-коментираните в медиите случаи разкриват проблеми, свързани с обществените БНТ и БНР.

Полицейско насилие срещу журналист

Един от случаите, в които журналист е в остър конфликт с управляващите, го превръща в знаков за 2020 г. - поради категоричните твърдения за упражнено насилие върху журналиста Димитър Кенаров от органите на реда. Важен е и цялостният контекст, който издига персонално стълкновение до една от емблематичните битки на протестиращите срещу правителството и срещу главния прокурор. Няма наказани служители на МВР за побоя над журналиста Димитър Кенаров, съдът отхвърля иска му, защото няма издадена заповед за задържането му, съобщават в публикации негови колеги. Тук в допълнение следва да бъде отбелязано, че казусът търпи развитие и през 2022 г. Софийският районен съд постановява: арестът е незаконен.

Критичен доклад за медийната свобода

Случаят с упражнено насилие над Димитър Кенаров попада и в доклада на "Репортери без граници" през април 2021 г. Документът, който в частта за България

носи заглавието „Медийна свобода в капан“, посочва сриването на страната до 12-то място по свобода на медиите.

Казусът с в. „Труд“ - защита на държавния интерес или репресия

Обликът на медийната 2021 г. в страната е завършен от събитие, което различни публични фигури и журналисти коментират нееднозначно. Най-тежкото обвинение срещу управляващите е, че извършват политическа репресия срещу независима медия с цел нейното унищожаване. В този период Народното събрание е разпуснато, страната се управлява от служебно правителство, а то е назначение на президента.

„Убиват труд“ - това заглавие виждат на първа страница читателите на вестника на 7 декември 2021 г. Главният редактор твърди, че вестникът месеци наред е „подложен на тормоз и репресии от служебния министър на културата, назначен от президента Радев“ и квалифицира влизането на полиция в редакцията, за да се осигури изземване на помещенията, като „пълен административен фашизъм срещу свободния вестник“. Да се произнасят в защита на редакцията са цитирани политици, политолози, журналисти, български евродепутати, бивши депутати от националния парламент, икономисти, конституционалисти, интелектуалци и т.н. След като помещенията, ползвани под наем от в. „Труд“, са запечатани от представители на наемодателя - Министерството на културата в присъствието на полиция, на 7 декември 2021 г. редакцията на вестника се премества на нов адрес.

През април 2022 г. Административният съд в София отказва да отмени решението на областния управител, с която принудително се изземват помещенията, т.е. според съда държавата има право да си вземе обратно помещенията, тъй като наемателят е имал просрочени задължения.

1.6. Обобщение и изводи

Представените примери водят до няколко основни заключения. На първо място може да бъде направен изводът, че най-четената преса в страната посреща последното десетилетие на тоталитарния режим с вяроност към ръководната роля на

партията и държавните институции, говори на читателите с езика на властта, хиперболизира успехите на управлението. По отношение на читателската аудитория пресата изпълнява задачата на пропагандатор. Създава впечатлението, че повече държи посланията ѝ да бъдат забелязани и оценени от властта.

Представените примери след началото на 90-те г. на 20 в. разкриват нов журналистически почерк, който обобщава, синтезира и предава редакционната оценка за настроенията в залата на парламента и отзвукът отвън. Вестниците критикуват висшата управленска класа от позицията на фактор, който черпи значимост от доверието на своята аудитория.

Журналистите неизменно предупреждават всеки нов състав на законодателната и изпълнителната власт, че опитите да се задушава свободата на словото са вече доказана грешка. Политическата класа реагира противоречиво.

Влиянието на политическия дискурс върху медийния не е единствено езиково или тематично. В изследването са отчетени и сериозни индикации за нерегламентирани и по тази причина-прикривани, негативни влияния към медийния дискурс. Те са свързани с фаворизиране или с натиск върху медии и журналисти. За този вид зависимости указват изследваните в Глава 4 медийни разкази за заявени или за успешни външни интервенции, които имат политически и административен характер.

В Глава 4 се откриват медийни свидетелства и за специфично влияние, което медиите оказват върху политическия дискурс, като то е основно в посока въздействие върху някои управленските решения. Това разкрива проследяването на развитието по конкретни казуси, в които след оспорване на политически намерения или действия посредством публикувани медийни критики, се стига до отказ от неприемливата управленска идея, включително до отмяна на партийно съгласувани политически решения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Медийният и политическият дискурс, изследвани на тематично и езиково равнище, са обвързани с взаимни влияния и този двупосочен процес довежда до трансформации в политическата комуникация и в медийния речник.

В политическата сфера определени периоди се свързват с предпочитани думи, изрази и послания, които дават знак за тематичните и лексикални предпочитания на парламентарно представения елит, за неговите възгледи и идеи, политически намерения и капацитет. След популяризирането на възродени с ново значение или новоизобретени политически словоформи посредством интензивното им медийно цитиране, в журналистическия език от тоталитарния период те се установяват безкритично поради обективно доминиращата роля на политическия дискурс. С началото на демократичния преход в езика на националната преса започват да навлизат онези образци от политическата лексика, които отговарят на редакционните критерии за информативност, атрактивност, лаконичност и широка приложимост в зависимост от контекста. Закрепването в медийния речник удължава живота на модерните думи, като най-експресивните продължават да носят символиката от политическия си генезис, но същевременно ситуационното им значение е надскочено и те участват в изграждането на по-разнообразни сюжети и послания.

Медийното влияние върху развитието на политическата комуникация, тематично и езиково, се изразява в целенасочена имитация на основните белези на таблоидните издания. Политическият дискурс все повече експлоатира сензационната и повърхностните обяснения за събитията като основни средства за бързо привличане на най-широка аудитория. Докато при масовата българска преса първоначалното ѝ залитане към крайна сензационност и булевардност е значително овладяно и таблоидизирането ѝ търси баланс между експлоатирането на атрактивността и придържането към интерпретативната стойност. Увлечени от бързото преобразуване на ефектите от настъпателната реторика в повишено електорално внимание, политиците залагат на популистките послания и на враждебните

квалификации спрямо идейния опонент като личен враг. Критикуването чрез осмиване или злепоставяне се превръща в способ за развлечение и словесно разобличаване, в заместител на отсъстващата платформа и експертна визия за развитие. Депутатите по изключение възразяват на агресивния тон и враждебната реч, но често ги експлоатират в рамките на парламентарния дебат. Политическият елит страни от етичните жестове на извинението и поемането на морална отговорност.

Предвид високия социален статус, властовия ресурс, популярността и електоралното доверие, с което се ползват, упражняващите делегирана суверенна власт не само възпроизвеждат или продуцират език на омразата, те съдействат за неговото популяризиране, приемане и социално утвърждаване. Културно-поведенческата и речева категория, обозначаваща политическата коректност и възприемана като компонент на политическата култура, не е сред представителните характеристики на езика и тона в парламентарната зала.

Медийната сфера е понасяла заслужени критики и последици поради непремерени изяви на сензационност и булевардизиране. Но колкото и голяма аудитория да е останала разочарована от журналистиката като резултат от езиково, стилово и етично пропадане, социалният ефект е несравним със ситуацията на масово недоверие към политическата класа. Оптимистичният поглед дава възможност за прогноза, че политическият дискурс и в следваща своя трансформация ще последва медийния и ще преодолее крайното таблоидно пристрастяване. Изразеният оптимизъм черпи увереност от наблюденията на авторитетни изследователи, че при пресата отгласването от булевардното е повече следствие от пазарната принуда на читателските изисквания, отколкото проекция на собствен етичен императив. Винаги е уместно припомнянето, че публичният имидж и престиж, както и политическият рейтинг, са производни на понятието обществено мнение.

По-задълбоченото осмисляне на причините за популярността и пазарния успех на таблоидната концепция би помогнало в политическата комуникация да бъдат приложени работещите похвати за „улавяне“ на аудиторията. Те съдържат и

сериозен, но неуверено или неумело експлоатиран от публичните фигури потенциал. Помагат да бъде заявено новаторство чрез отличителен нов стил, който оспорва установени правила и стереотипи. Могат да детабуизират теми, неудобни за статуквото и публично премълчавани. Като концепция и социокултурен феномен таблоидът разкрива също успешното приложение на възможностите да осигури лаконичен и едновременно емоционален изказ, да стимулира идейната, езиковата енергия и ефективността на комуникационния процес. От друга страна, привличането на масовата аудитория в среда на силно съперничество за вниманието ѝ следва да бъде комуникационна задача, без да е крайната цел на политическия проект и на политическия лидер, стига да залагат на дългосрочното, а не на епизодичното присъствие. Дори най-впечатляващата презентация не е в състояние да замести съдържателната стойност на идеята.

Най-сериозният общественно-политически обрат от началото на прехода е преломно време и за журналистиката. Променят се нейната система, структура и управление. За медиите и в частност - за пресата, става не само законово възможно, но и икономически неизбежно по спешност да напусне идеологическата и езикова територия на разпадналата се и официално обявена за антидемократична система. Новите собственици и цели преобразяват страниците на вестниците. Редакциите следват собствена политика, отправят съвети и критики към властта, изявяват правото да са неин коректив, поемат ролята на изразител на общественото мнение и защитник на обществения интерес.

За 30-годишния посттоталитарен период преобразяването на пресата е видимо по редица показатели, сред които са качествено новите ѝ графичен и езиков стил, тематично препоредените приоритети и изградените отличителни характеристики на изданията. Настъпва динамизиране в съдържанието и лексиката, с която пред читателите са представени важните за тях решения на властта. Медиите започват да критикуват висшата управленска класа със самочувствието на фактор, който черпи значимост от доверието на своята читателска аудитория. Пресата се заявява като независим и значим

комуникационен фактор с незаобиколима позиция, благодарение на която може да партнира доброволно или да критикува настъпателно политическата класа и държавните институции. С повишената свобода и критичност в медийния дискурс може да бъде отчасти обяснен нарасналият брой публикации за проблеми с властимащите, включително ретроспективните разкази за ограниченията и репресиите на авторитарния режим.

В сериозно препятствие пред ограничаването и спирането на чувствителна и критична за властта информация, наред с установеното демократично законодателство, се превръщат все по-голямото разнообразие от информационни източници и възможностите на глобалната мрежа. Логично е на тази база да възникне очакването, че десетилетия след началото на прехода медийната среда се е отърсила не само формално, но и реално от всяка възможност за заглушаване на свободното слово. Въпросът е, че общественно-политическите процеси и общата комуникационна екосистема неминуемо влияят върху медийната – не само по отношение на демократизирането, но и в посока на приспособяване към новите пазарни механизми и преследване на финансов и имиджов успех в силно конкурентна обстановка. Тези обстоятелства в голяма степен биха обяснили, без да оправдават, как идеологията на цензурирането успява да съжителства с етикета на демократичните ценности - свободата на словото. Финансова зависимост от издатели и рекламодатели, стремеж за достъп до ресурси, управлявани от централната или местната власт, заедно с прикривани пред аудиторията политически и корпоративни обвързаности, биха провокирали и вероятно са формирали неведнъж неофициална редакционна политика, която абсорбира външен натиск и упражнява автоцензурата като застраховка за пазарно оцеляване при по-благоприятни условия. За частните медии най-здравословно икономически се оказва умението да балансират и да жонглират между полезното сътрудничество с управляващите, към които по дефиниция следва да са обективно критични, и доверието на читателската аудитория.

С обратите в политическия дискурс се променят основни тенденции във взаимоотношенията между управляващите и медиите. Наред със законодателните гаранции за свободата на изразяване, като основна защита на журналистите срещу натиск, ограничения и репресии се доказва публичната им реакция срещу недемократични технологии за потискане или сплашване.

Цензурата напомня за себе си и в изминалите десетилетия след официалната раздяла на страната с тоталитаризма. Чертите ѝ прозират през някои признания за автоцензура или през зле скроена медийна регулация. Достатъчно примери, включително от последните изследвани години, илюстрират опасното родство, в което биха могли да се свържат законодателните инструменти, административния контрол и откровения политически натиск. При защитата на свободното слово и правото на разумните и етични негови прочити демократичното законодателно устройство е важното първо условие. Дава началото и всички възможности за обществен процес, в който атракционните ефекти, както идейните и личностни дефицити в политическия дискурс не би следвало с все по-голяма лекота да надделяват над публичния интерес.

СПРАВКА ЗА ОСНОВНИТЕ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

- **За пръв път в българското медиазнание се предлага ефективен модел за анализ и мониторинг на взаимодействието на политическия дискурс и езика на медиите**, което предлага нови възможности за качествена оценка на медиите, медийното пространство и медийната култура, от една страна, и на политическата комуникация, политическото поведение и политическата култура, от друга страна.

Направен е преглед и е **предложена класификация** (по категории; с период, източник, адресат, послание) на основни видове взаимоотношения между медии и политици. Извършен е изчерпателен преглед на свидетелства и оценки от медийния дискурс - представени са редакционни позиции, разкази на журналисти от изследваните ежедневници и от други медии, разкази и оценки на политически ангажирани фигури, на общественици с изявена гражданска позиция и на публични говорители с професионална компетентност и съпричастност към защитата на правата, гарантиращи демократичното развитие - свободата на мнение, свободата на медиите и свободата на информацията.

- Понятие, обозначаващо явление в медийния дискурс - „таблоидизиране”, е приложено към полето на политическия дискурс. **Това е приложение на съществуващо понятие в нова област**. На базата на изведени основни характеристики на таблоидните печатни издания, е предложено систематизиране на изявите на таблоидизирането в политическата комуникация - по периоди и по основни белези. Сравнението е на основата на тематичните и езикови черти (*лексикални заемки, стилово подражание*), формиращи едни от най-съществените жанрови черти на таблоида.

- Систематизирани са и са сравнени дискурсивните практики в два различни периода - тоталитарния и посттоталитарния. Същевременно са изследвани политическият и медийният наратив в двата периода. Нелинейният подход и изградената своеобразна мрежа от посоките на изследване допринасят за изграждането на представителна картина и убедителни заключения, предпоставка са за обективно надграждане с нови периоди в бъдеще.
- Разгледани са характерни лексикални белези от политическия дискурс с влияние върху медийния, както и отношенията между медиите и управляващите през 2020-2021 г. Тези специфични взаимоотношения, както самият период, са все още малко изследвани основно поради недостатъчната историческа отдалеченост. Същевременно, периодът е белязан от поредица застъпващи се кризи - в икономически, вътрешно- и външнополитически аспект, които от своя страна провокират и промени в обществените нагласи и поведение. Наблюдават се интензивни трансформации в политическото пространство и обрати в парламентарното представителство.
- Очертани са основните тематични и лексикални ядра на парламентарните изказвания и навлизането на политическите клишета и политическия жаргон в редакционните заглавия и статии. Проучени са трансформацията от политическия към медийния дискурс и начините на словообразуване. Изведени са причините, способстващи за усвояването в журналистическите текстове.

СПИСЪК С НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Студията „Взаимоотношенията медиен - политически дискурс през погледа на националната преса” (2022), сб. „Мисъл, слово, текст”, т.5;

Достъпно на: <https://bpos.bg/publication/30975>

2. Студията “Българската политика: таблоидизиране (характерни белези в периода 1990-2022 г.)” (2022), сб. „Мисъл, слово, текст”, т.7;

Достъпно на: [https://bpos.bg/api/FilesStorage?key=05f19cdb-d147-4bd4-987c-8f8cfobod9c8&fileName=Tom%207%20\(13\)%20-%20pechat.pdf&dbId=1](https://bpos.bg/api/FilesStorage?key=05f19cdb-d147-4bd4-987c-8f8cfobod9c8&fileName=Tom%207%20(13)%20-%20pechat.pdf&dbId=1)

3. Статията „Медийни проекции на прокурорските прессъобщения” (2022) ,
Newmedia21.eu;

Достъпно на: <https://www.newmedia21.eu/izsledvaniq/medijni-proektsii-na-prokurorskite-prensaobshteniya/>

4. Статията “Трансформация от политическия към медийния дискурс в България: нови думи и експресивни словосъчетания” (2022), сп. „Реторика и комуникации”

<https://rhetoric.bg/wp-content/uploads/2022/01/Garkova-I-issue-50-January-2022-p.146-164.pdf>

Свързана публикация: статията “След протестите - контрапротести. А след изчегъртването?”, 24chasa.bg, 18.03.2022 г., Достъпно на:

<https://www.24chasa.bg/mneniya/article/11143242>;

5. Статията „За макси възможностите на мини стила” (2022), сп. „Медии и обществени комуникации”

Достъпно на: : <https://www.media-journal.info/?p=item&aid=444>

ИЗПОЛЗВАНА В АВТОРЕФЕРАТА ЛИТЕРАТУРА

- [1] Van Dijk, T. (2006). Discourse and Manipulation. Discourse & Society. Vol 17(2). <https://doi.org/10.1177/0957926506060250>
- [2] Van Dijk, T. (2006). Ideology and Discourse Analysis. Journal of Political Ideology. Special Issue: Special Anniversary Issue & The Meaning of Ideology: Cross-Disciplinary Perspectives, Vol. 11: 115- 140. <https://doi.org/10.1080/13569310600687908>.
- [3] Делийски, С., Символният смисъл в политическата комуникация : Концептуалните метафори във всекидневния политически дискурс във Facebook и Дерманци. София, 2020.
- [4] Монова, Т. Новият журнализъм на Прехода. изд. „Парадокс”, София, 2012, с.21
- [5] Монова, Т. Новият журнализъм на Прехода. изд. „Парадокс”, София, 2012, с.50-55
- [6] Ефтимова, А. Медияен език и стил: теория и съвременни практики, унив. изд. „Св. Кл Охридски”, София, 2014
- [7] В своя труд „Произход на тоталитаризма” (1951) Хана Аренд първа синтезира общата научна концепция за тоталитаризма
- [8] Пушкарова, И. Привилегиите в тоталитарната държава, 2010, Достъпно на: <https://obuch.info/privilegiite-v-totalitarnata-drjava.html>
- [9] Андреева, Д. Рицари на „малката правда”. В търсене на разследващата журналистика преди Десети ноември 1989 г., Newmedia21, 2015
- [10] Дееничина М., Репресивната функция на медиите в тоталитарното общество през случая „Една жена на 33”, сб. „Българската журналистика, 160 години, минало, настояще, перспективи”, 2006
- [11] Малецке, Г. Психология на масовата комуникация, изд. къща „Хъски”, София, 1994, с.183
- [12] Брезински, С. Журналистическа стилистика, 1976
- [13] Виденов М. Езикът и общественото мнение, 1999, с.112
- [14] Липман, У. Обществено мнение, Ню Йорк, 1922
- [15] Петров, М. Журналистическите сатурналии. Професионални ролеви модели, информационни ценности и семиотични парадокси в тоталитарното и посттоталитарното общество
- [16] Василев, С. Лидерство и медии, изд. Сивас, София, 2018, с.237-241
- [17] Разпоредби на Конституцията на Република България (1991 г.): „Всеки има право да изразява мнение и да го разпространява чрез слово - писмено или устно, чрез звук, изображение или по друг начин.”(чл.39, ал. 1); „Печатът и другите средства за масова информация са свободни и не подлежат на цензура.” (чл.40, ал.1); „Всеки има право да търси, получава и разпространява информация. Осъществяването на това право не може да бъде насочено срещу правата и доброто име на другите граждани, както и срещу националната сигурност, обществения ред, народното здраве и морала.” (чл.41 ал. 1)
- [18] Николова, Р. Конституционноправни аспекти на свободата в медийната дейност, Достъпно на: <file:///C:/Users/vivacom/Documents/%D0%A1%D0%9D%D0%98%D0%9C%D0%9A%D0%98%20%D0%97%D0%90%20%D0%A4%D0%91/law-journal1-2010-1.pdf>
- [19] Действащата конституция от 1991 г. предвижда ограничения за медийната дейност в чл.40, ал.2: “Спирането и конфискацията на печатно издание или на друг носител на

информация се допускат само въз основа на акт на съдебната власт, когато се накърняват добрите нрави или се съдържат призови за насилствена промяна на конституционно установения ред, за извършване на престъпление или за насилие над личността. Ако в срок от 24 часа не последва конфискация, спирането преустановява действието си”. Тези мерки са „специални и крайни” според тълкуване на Конституционния съд, което ги определя като „изключения от принципната забрана на цензурата”.

[20] Друмева, Е. Конституционно право, изд. “Анубис”, София, 1995, с.535

[21] Ефремов, Е., Правни аспекти на журналистическото редактиране, изд. “Фабер”, 2019, с.28-33

[22] Вълканова, В. Графичен дизайн. Нови оформителски концепции на всекидневника, УИ „Св. Кл. Охридски”, София, 2007, с. 98

[23] Виденов, М. Езикът и общественото мнение. АИ „Проф. Марин Дринов”, София, 1999, с.149

[24] Виденов, М. Из моя езиковедски бележник, изд. „Захарий Стоянов”, София, 2016, с.16

[25] Лазарова, М. Релацията ценности-колоквиализация на вестникарския език, доклад от международна конференция. Студентско научно творчество, Бургас: БСУ, 2010, с.36.

[26] Кирова, Л. Оварваряването на езика – фактори и перспективи, LiterNet, 30.05.2010, № 5 (126). <https://liternet.bg/>

[27] Ефтимова, А. Медиен език и стил: теория и съвременни практики, УИ „Св. Климент Охридски”, София, 2014, с 9-10

[28] Чоролеева, М. (2010). „Езикова мода” и процесите на развитие и обогатяване на лексиката. *Многообразие в единството*, № 1, 2010, с. 26-30, Достъпно на: <http://tksi.org/SUB/papers/1-1/1-1-3.pdf>.

[29] Иванова, И. Езиковата мода в онлайн медиите: наблюдения върху някои комуникативни практики. *Медии и език*, 18 юли 2021, № 10, Достъпно на: <http://medialinguistics.com/>

[30] Hughes, G. A History of the Tabloid. *Historic-newspapers*. Available online at <https://www.historic-newspapers.co.uk/blog/tabloid-history/>, Last Updated on 14th December 2021

[31] пак там

[32] Popović, V. , Popović, P. The twenty-first century, the reign of tabloid journalism, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 163 (2014) 12 – 18, ScienceDirect. Available online at:

[33] Hughes, G. A History of the Tabloid. *Historic-newspapers*. Available online at <https://www.historic-newspapers.co.uk/blog/tabloid-history/>, Last Updated on 14th December 2021

[34] Лукова, Калина. Таблоидизация и таблоиди, Етноспсихолингвистични и социолингвистични аспекти на езика на пресата в България, изд. на БСУ, Бургас, 2013, Достъпно на: http://research.bfu.bg:8080/jspui/bitstream/123456789/442/1/BFU_MK_2013_Lukova.pdf

[35] Борисова, Евдокия. Система на медийните жанрове, Шумен, 2013, Достъпно на: <file:///C:/Users/vivacom/Downloads/smj-e-borisova.pdf>

[36] Даскалова, Николета. Таблоидното тяло, онлайн списание за културни изследвания „Семинар_bg”, 10.12. 2010 г., Достъпно на: www.seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy4-tabloidnata-kultura/item/288-таблоидното-тяло.html

- [37] Журналистика на полуфабрикатите, информационен портал Дойче веле, 28.12.2012 г., Достъпно на: <https://www.dw.com/bg/журналистика-на-полуфабрикатите/a-16483724>
- [38] Вълканова, В. Графичен дизайн, унив. изд. „Св. Кл. Охридски”, София, 2007, с.115
- [39] пак там, с.124-130
- [40] The Guardian става таблоид, OFFNews, 14.06.2017 г., Достъпно на: <https://offnews.bg/medii/the-guardian-stava-tabloid-658127.html>
- [41] Ефремов, Ефрем. Журналистическото редактиране, изд. Фабер, 2017, с. 90-91
- [42] Вълканова, В. Графичен дизайн, унив. изд. „Св. Кл. Охридски”, София, 2007, с. 105
- [43] Монова, Т., Думите, които разделят. Политическият дискурс в печата. изд. „Парадокс”, София, 2000, с.224
- [44] Монова, Т. Новият журнализъм на Прехода. изд. „Парадокс”, София, 2012, с.50-55
- [45] Монова, Тотка. Пресата през януари: таблоидизацията е завършена, политическите послания – безопасни (Анализ, базиран на данните от агенция „Маркет Линкс“, януари 2009), Фондация медийна демокрация, 1.03. 2009 г., Достъпно на: <http://www.fmd.bg/?p=978>
- [46] Найденов, Д. Пресжурналистика. София, 1995, с.109-110
- [47] Ефтимова, А. Основите политически стилове днес са три. сп. „Любословие”, 27.02. 2014 г. Достъпно на: <https://luboslovie.bg/2014/02/27/%d0%b4%d0%be%d1%86-%d0%b8%d0%b4%d0%b5%d0%bd%d1%82%d0%b8%d1%87%d0%bd%d0%be%d1%81%d1%82-%d0%bf%d0%be%d0%bf%d1%83%d0%bb%d0%b8%d0%b7%d1%8a%d0%bc/>
- [50] Василев, С. Лидерство и медии, изд. Сивас, София, 2018, с.244-245
- [51] Стойков, Л. Политеймънт: постмодерен феномен в политическата комуникация. Медии и обществени комуникации, бр.49 / 2021. Достъпно на: <https://media-journal.info/?p=item&aid=438>
- [52] Стойков, Л. Политикът като звезда и знаменитост. Newmedia21, 7.06.2013
- [53] Монова, Т. Пресата през януари: таблоидизацията е завършена, политическите послания – безопасни (анализ, базиран на данните от агенция „Маркет Линкс“, януари 2009). Фондация медийна демокрация, 1 март 2009 г. Достъпно на: <http://www.fmd.bg/?p=978>
- [54] Даскалова, Н. Новинарската стойност на политическите субекти. сб. Медиите и политиката, съст. Георги Лозанов и Орлин Спасов, София, 2011, с.219
- [55] Куцева, Г. Новите реалности: „медиатизиране” на политиката или „политизиране” на медийното съдържание. Медиите и политиката, съст. Георги Лозанов и Орлин Спасов. София, 2011, с.195
- [56] Ефремов, Е. Правни аспекти на журналистическото редактиране. изд. ”Фабер”, 2019, с.12; с.226
- [57] Етичен кодекс на българските медии, Достъпно на: <http://mediaethics-bg.org>
- [58] Ефремов, Е. Правни аспекти на журналистическото редактиране. изд. ”Фабер”, 2019, с.12; с.226
- [59] Стойков, Л. Политическият имидж: величие и падение, сп. „Медии и обществени комуникации”, изд. УНСС; Алма комуникация. 2022, Достъпно на: <http://www.media-journal.info/?p=item&aid=445>